

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO.

Štev. 6.

V Ljubljani, dne 1. junija 1910.

Leto XXX.

Lirika.

Vojeslav Molè :

Moja pomlad.

1.

Tam zunaj spet so v cvetju vsi vrtovi
in spet zvenijo v pesmih kot nekdanj.
Še veš? Umiral dan je nad lesovi
in gasnil, kakor gasne v snu smehljaj.

V slovo so peli tiho mu zvonovi,
še tiše mu drhtel je sveži gaj
in v njem so razječali se glasovi,
zaklical slavec prvi spev je v maj.

Tedaj čez steze, z vonjem posejane,
sva zvezdam šla naproti brez besed,
v rastoči mrak, v poljane nepoznane,

in tesno sva sklenila bele roke.
Zažigale so zvezde se visoke
in vstal je mesec ves srebrnobled.

2.

V molčečem ribniku se svet zrcali,
po njem kot v sanjah kroži nem labod
in komaj dišejo drhteči vali . . .
Moj sen je kot skrivnost teh tihih vod.

Vse moje misli solnčni so kristali,
 življenje moje je nebesni svod
 in moja duša ribnika opali
 in ti si v njem zamišljeni labod.

Razrušil dni nekdanjih sem oltarje
 in romam v nova jutra, v nove zarje
 in moji cesti ni nobenih mej.

Med včeraj in sedaj leže prepadi,
 le ti podobna večni si pomladi,
 in bolj te ljubim nego kdaj poprej.

Alojzij Gradnik:

Bele cvetice . . .

Bele cvetice po morju cvetó,
 bele ovčice na pašo gredó.
 Niso ovčice — oblaki na nebi,
 niso cvetice — so beli galebi.

Kakor široke so vode morjá,
 kakor visoko je v svode nebá,
 žene željá jih nevkrotljiva sila,
 nesejo bela jih, svobodna krila.

Kdo je oblakom gospodar
 in za koga galebom je mar?
 Jaz pa sem po tvoji usodi
 kakor mornar, ki po morju blodi.

Motiv iz Brd.

Grozdja girlande pred hišo visé,
 daleč okoli vinogradi zlati,
 trudu plačilo obetajo dati.
 Kmetič, hej, al se ti smeje srcé?

Kar so oddajale tvoje roké,
zdaj se jim spet tisočero povrača;
glej, za zdravilo bo sladka pijača,
ki ti uteši vse zdanje gorjé.

„Oj ti preljubi, žlahtni gospod,
vi ne poznate še krajev tod . . .
Da bi si vino shranil, jaz kleti

nimam; in glejte, če bi si vzeti
hotel in vžiti ta sladki sad —
čudno se zdelo vam bo — bi bil tat . . .“

R. Peterlin-Petruška:

Na Ševčenkovi gomili.

Pr
aznik je danes, Veliki Šmaren,
glasno zvonovi zvonijo,
v cerkev narod hiti blagodaren,
da se pokloni pred Devo Marijo.

Jaz pa sem k tebi, učitelj predragi,
prišel po dolgi božji poti;
z Dnjepra, iz gajev, od stepe tvoj blagi
pozdrav mi šumi veter nasproti.

Kje so časi nekdanje slave,
časi ukrajinske svetle prostosti,
kje so kazakov drzne postave,
kje so glasovi brezmejne radosti?

Spe v večnem snu že smeli kazaki,
spe za Umanjo že hajdamaki —
nad njihovim kobzarjem šumi kalina,
ne veseli se več Ukrajina.

Zjutraj.

Že vzhod gori nad snežnimi gorami,
kot da razvnel ga grozni je požar,
k življenju novemu nas jutro drami,
vse više pne se svetli dneva car.

Ej, vstani, ljubica, tam na poljani
to noč razsipal bisere je škrat,
v demantih zaleskečejo uhani,
z rubini ti nanizam beli vrat.

Pomlad mi je potrkala na vrata.

Pomlad mi je potrkala na vrata,
in kakor polno v nji je zelenih livad
in od trobentic sveti v rebri trata
in se razvija bujno v gaju jesen mlad
in v cvetju koplje češnja se košata:
prišlo ž njo polno je bohotnih, svetlih nad.
Odpri sem nastožaj ji: Zdravstvuj, zlata
pomlad!

Ej, to je dobri čas ljubezenskih naslad!
V njej omehča se duša mi robata,
vzdrhti kot rana roža v rosni jutra hlad,
kot slavca spev zahrepeni krilata
in že plamti kot v jasen večer tih zapad.
Na strehi, glej, golobčka kramoljata,
kaj mari jima je razkošni, zlati grad,
da le onádva rada se imata.

Kaj mari mi, če v sobo lomi glad,
kaj mari mi gospoda vsa bahata:
Jaz ljubico imam tako neskončno rad,
ž njo bogat sem; tak nikdar ni bogata
pomlad!

Osat.

Spisal Milan Pugelj.

I.

eko jesensko popoldne, ko ni imel železničar Žalovec slučajno službe, je potrkal nekdo na njegova sobna vrata in še predno se je bilo mogoče ozreti izza mize po njem, tudi vstopil.

„Gospod šef prosi, da bi se potrudili k njemu doli v pisarno!“ —

Bil je stari Tomaž, pisarniški sluga z dolgo, sivo brado, z modro kapo v roki in z večno istimi besedami in istimi začetki na jeziku: gospod šef prosi, gospod šef želi, gospod šef me pošilja. —

Mladi aspirant je dozdej čital, a na poziv se je nagloma dvignil, zaprl knjigo, jo odložil in odšel za slugo, ne da bi se bil oglasil.

„Blagovolite prečitati in podpisati!“ — je izpregovoril spodaj šef, položil predenj s pisanimi in tiskanimi črkami napolnjen list papirja in se naslonil na stolu nazaj. Aspirant je najprej zardel, pozneje je poblebel in vidno pozabil, zakaj ga je njegov pisarniški vodja naprosil.

„Izvolite podpisati!“ — se je oglasil šef v drugo in aspirant se je sklonil čisto avtomatno, oprijel s prsti debelušen peresnik, ga omočil v črnilo in začrtal ž njim na odločenem mestu svoje ime. Zdelo se mu je, da sedi pri sosednji mizi asistent, tam dalje adjunkt in poduradnik, ali ozrl se ni nikamor in videl nikogar. Sključen in s povešeno glavo je odšel iz pisarne, stopal po stopnicah kvišku v nadstropje, zavil v hodniku proti svoji sobi, odprl in zaprl vrata, sedel za mizo na prejšnje mesto in se pričel poglabljati sam vase. Pričel je izgovarjati posamezne besede, strmel v strop nad sabo ali v skladanico leposlovnih knjig na mizi, pritisnil obe dlani na obraz in se oglašal razsekano in raztrgano: „Torej, torej“ — In zopet vse tiho. In čez trenutje vnovič: „Tako je! Tako je!“ —

Spodaj pod okni so žvižgali in puhali vlaki. Zdajle, ob štirih in trinajst minut je priropotal osebni vlak iz Ljubljane in takoj

zopet odide. Od druge strani, od Trsta sem in po levem tiru prihaja tovorni vlak. Že bi moral biti tukaj, ali najbrž ima zamudo. Gospod aspirant se izgubi v čudno živahnih mislih, pogleda mehanično na uro, pomaje z glavo in se nenadoma domisli nečesa grenkega, težkega, neverjetnega.

Direkcija mu je odpovedala službo. Potrebne skušnje je že napravil vse tri, spomladi meseca maja bi moral postati definitiven, poleti bi se oženil in ustanovil nekje v prijetnih zračnih in domačih sobah, ali zdaj naenkrat — kakor blisk iz oblaka — pride direkcija in ga zapodi iz pisarne na ulico, od kruha med kamenje, izmed dostojnih znancev in prijateljev med brezslužbene potepuhe, lene in brezdolne postopače in klativiteze.

„Zakaj?“ — se je vprašal, dvakrat, trikrat je hotel izvedeti pravi povod od sebe samega in je ponavljal vprašanje: „Zakaj, zakaj?“ — Iskal je vsepovsod po spominih, pregledaval lastno življenje, ki je ležalo za njim, pretehtaval vsak korak, ki se mu je zdel važnejši, vse svoje izgovorjene besede je poslušal še enkrat, a nikjer ni našel vzroka. Ko je bil sprejet k železnici, se je mudil najprej nekaj mesecev v Trstu, od tam so ga prestavili na postajo, kjer biva do danes. Ob svojem prihodu — kaj se je dogodilo tedaj? — pozneje ob nadaljnem bivanju in poslovanju — kaj se je pripetilo? Išče med tisočnimi mislimi in ničesar ne najde. Nekaj njegovih kolegov je bilo Nemcev, nekaj Slovencev, šef je bil tudi Nmec, ali on, aspirant, je bil do vseh enako uslužen, enako priljuden. Govorili so v pisarni, kadar je čas dopuščal, šalili so se in smejali, a vsi enako, on ne več nego drugi. In v gostilno so šli včasih, tuintam so se peljali na skok v bližnje mesto, obiskali tam gledišče, kak koncert, kako plesno zabavo, ali vedno vsi skupaj, on istotako kakor drugi. Nekoč je govorila ž njim zadaj za postajo na vrtu najstarejša izmed šefovih hčera, gospodična Kristina, in se mu na ves glas smejala.

„Vi ste taki“ — je rekla — „kakor kaka devica. Nimate ne brk, ne moških potez, ne moških oči — sploh: pokvarjena rasa. Odkod pravite, da ste doma?“ —

Aspirant ji je odgovoril: „Z Drenovega; to je trg na Dolenjskem!“ —

„Ni mogoče, ni mogoče!“ — se je čudila ošabna in domišljava gospodična. „Ali če ste že v navadnem človeškem kraju doma, vi vendar ne spadate v pisarno, v železniško pisarno!“ —

Ta nosljajoča govorica je bila nekaj neznosnega, a aspirant je vse to pretrpel in prenesel. Govorila je vendar šefova hči, njegovega gospodarja hči.

Večerilo se je, mrak se je gostil med sobnimi stenami, skozi okna je prihajala le še nekakšna meglena in gosta svetloba. Zdaj jeseni, ko se skrajšajo dnevi, je dozorelo v njegovem domačem kraju grozdje, novino pokušajo veseli kmetje in prepojo v vinskih gorah vse dolge jesenske večere. Najlepši čas je to, človek spozna njegovo lepoto šele takrat, kadar misli nanj in se ga spominja v daljnem kraju.

„Kam te zmedene misli?“ — se je hotel nenadoma zavedeti aspirant, vstal je, potegnil uro iz žepa in pogledal nanjo. „Sedem bo, službo je treba nastopiti!“ — in polotil se ga je nemir kakor včeraj, ali predvčerajšnjim, ali pred tednom in mesecem, ko je nastopil večerno službo. Kje je uniforma, bluza, rdeča kapa? —

Obstal je sredi sobe, zagledal se v tla, si oprijel s palcem in kazalcem levice golo brado in mislil nekaj svinčenega, težkega, morečega, kar je vleklo in tiščalo k tlom, k zemlji in dalje vanjo in v grob in še globlje. Posegel je po klobuku, ki je visel na obešalniku tik vrat, ga posadil na glavo in odšel iz sobe. Zunaj v veži ga je srečal od daleč postajniški čuvaj in se ni ustavil in salutiral. Ali so mu že povedali, kaj se je dogodilo, ali je že zvedel vse v pisarni?

Na drugem tiru puha in miruje osobni vlak iz Trsta in tik poštnega voza stoji njegov kolega, asistent Malič. Nobenega posla nima več, vse je že odpravljeno, vlak še to minuto odide, Malič sklepa roke zadaj na hrbtu, ozira se okrog in Žalovec pozdravi. Ali ga ni videl? Gleda v to stran proti njemu, aspirant pozdravi, asistent ne vidi. Ali je to resnica, ali je storjeno namenoma, ali se ga že sramuje in ga ne mara več poznati za svojega znanca, nekdanjega kolego?

Šef promenira nekoliko niže od postaje in se okrene v tistem trenutku, ko hoče aspirant pozdraviti, in mu pokaže hrbet. Zadaj za poslopjem leži šefov vrt in od tam zveni iz lope zaničljiv in skoro surov ženski smeh. To je Kristina s ponarejenimi zobmi; samo ona se smeje tako odurno!

Žalovec pride v gostilno, kamor je vedno zahajal na hrano, in sede na svoje vsakdanje mesto. Krčmar pride, a ne pozdravi. „Tja stopi!“ — veli natararici Lenki, ki se je prej vse dni vsem gostom smejala, samo danes je vsa resna.

„Kaj želite?“ — vpraša, molči in čaka odgovora. Ona, ki je prej neprenehoma žgolela samo gospod in gospod in izvolite in blagovolite in se venomer znancem najprijazneje smehljala, stoji zdaj resna in molčeča tik mize in čaka odgovora. Ob omari tik vrat sloni gospodar in tudi on gleda in kaže z očmi, kakor bi pričakoval nekakšnega pojasnila.

„Večerjal bi!“ — pravi Žalovec skoro prestrašeno. Bled je v obraz, v roke ga zebe, dasi ni še mraza, in konci prstov mu trepečejo kakor v mrzlici. Naenkrat ga objema čuvstvo, kakor bi sedel med kdove kakšnimi zlobnimi neznanci in moral zaupati nad vse mere sumljivemu človeku svoje dragoceno in mlado življenje. In isti hip in poleg tega čuvstva ga je sram, globoko, brezkončno sram, da vedo vsi ti ljudje, ki ga poznajo in ki ga gledajo in srečujejo, o njegovem ponižujočem in žalostnem dogodku.

„Pečenka je!“ — pove natakrica proti svoji navadi. Drugim gostom in druge večere je tudi njemu naštela celo vrsto jedil, smehljala se neprenehoma, šalila se vmes, kaj je dobro, kaj je še boljše in kaj je najdražje in najboljše, ali danes ve zanj samo eno in suhoparno vest: „Pečenka je!“ —

Gostje pridejo, dvoje njegovih prejšnjih kolegov, ki ga pozdravita kakor za krčmarsko mizo neznanega pivca in sedeta ob drugi steni. Žalovec pije vino, ali ne more, pričinja rezati in jesti meso na krožniku, a mu ne tekne. Plača, vzame klobuk in odide.

II.

Noč je dolga, neznosno dolga. Minute gredo dalje kakor devdesetletne starke v copatah, tema visi in visi nad posteljo in se nikamor ne gane. Skozi okno je videti poševno navzgor košček neba, ki je posejan s kopo zvezd in je vedno enako temen in čemerren. Na obposteljni mizici tiktaka vedno enakomerno žurno okrogla budilka, iz sosednje sobe se meša v njeno tiktakanje nihanje stenske ure, ki visi za bližnjimi vrati.

Zdaj — hvala Bogu! — je prišel prvi jutranji vlak. Štiri ure so pretekle od polnoči in petnajst minut. Četrť na pet je torej in kmalu — za eno uro — se prične daniti, tema se razredči, ta nepregledna, brezkončna noč se razkroji, razteče kakor kalna voda. Na postaji šumi in praskeče lokomotiva, izprevodniki kličejo ime postaje, potniki hodijo pred peronom in stopajo v vlak. Slišijo se signali, ostri žvižg lokomotive, nje puhanje, drdranje voz, nekakšni močni, spočetka počasni in pozneje vedno hitrejši in pogostnejši

sunki, ki pojemajo v daljavi, se spajajo v en sam oddaljen ropot in nekako utonejo v prostrani in ogromni tišini. Več in več življenja je čuti od vseh strani, ljudje hodijo spodaj po veži, po stopnicah, zgoraj po hodniku in se ogovarjajo. Tema se prične redčiti, hladna in vlažna svetloba sili skozi okna v sobo in se sredi nje kakor razkraja po tleh in kotih. Tisti košček neba poševno nad oknom bledi vedno bolj, zvezde na njem izginejo, ozračje posivi, in kakor bi stopili iz njega, se prikažejo vijugasti obrisi daljnih in svinčenih oblakov.

Nekdo se bliža vratom po hodniku, odpre jih, zapre, gre preko sobe in odide v sosednjo izbo. To je asistent Malič, ki je končal zdaj ob sedmih zjutraj svojo nočno službo. Slači se in lega v posteljo.

Aspirant Žalovec se drami iz nekakšnega težkega polsna, premetuje se nervozno po postelji, mane si oči, nenadoma vstane, ogrne uniformsko suktnjo, natakne pohojeno nočno obuvalec, šara proti vratom v sosednjo izbo in jih naporno in z vidnim trudom odrine.

„Kaj hočeš?“ — ga vpraša slabovoljno asistent, ki sedi v beli spodnji obleki na postelji in sezuva nogavice. Aspirant stoji sredi sobe, v lica je bled kakor stena in stresa se, kakor bi ga potegnili kdo zdaj v jesenskem jutru iz mrzle vode.

„Spat pojdi!“ — ga odganja asistent.

„Za božjo voljo“ — pričinja aspirant s prestrašenim in kakor bolnim glasom — „pri vseh svetnikih nebeških, prosim te, reci mi, gospod znanec, razodeni mi! Zakaj to?“ —

„Kaj, zakaj?!“ — vpraša neprijazno asistent, vrže nogavico jezno na tla, dvigne odejo in se skrči pod njo v visoko kroglo. „Kdo te razume! Noče se mi zdaj prerekati; vrag te odnesi!“ —

„Daj — reci — govori“ — prosi aspirant in se stresa, kakor bi hotel vsak hip zaihteti. „Razjasni mi skrivnost, zakaj so mi odpovedali službo?“ —

„Ker nisi mož!“ — odgovarja asistent. „Ne znaš postopati z delavstvom, ne znaš govoriti s strankami — no, sploh nimaš ne službenega obraza, ne službenih gest, ne besed. Ženska si, ženska v hlačah — to je! Zmaži se že, gani se, zgubi se, motovilo človeško! Kdo te je najel? — Spati moram — da bi te! Lahko noč!“ —

Asistent se je iztegnil pod odejo, obrnil se v zid in pričel globoko in počasi dihati. Aspirant je zaprl tiho vrata za seboj, sedel v svoji sobi na posteljo in gledal predse na omaro ob nasprotni steni, kjer je stala njegova nova, rdeča službena kapa. Spredej se je svetil črn trak, ob vsaki strani pozlačen gumb, v sredini ospredja

od vsake strani zlato kolesce z zlato perutnico. Gledal je, tako dolgo gledal, da so mu stopile solze v oči. In ko jih je začutil, je pričel pregibati ustnice in izgovarjati posamezne brezmiselne besede, kakor bi se opravičeval pri sebi samem: „To se pravi, prijatelji — — hotel sem reči, draga moja — — ali me razumete?“ —

Umil se je in oblekel, in ko je šel spodaj po veži, je stopil za njim pisarniški sluga Tomaž in mu izročil dvoje pisem. Obstal je na pragu, pregledal oba naslova in zardel, kakor bi ga bil kdo zalotil pri hudodelstvu. Vtaknil je vse skupaj v žep in odšel daleč od hiš po široki cesti med senožeti in prazne njive. Tam daleč zunaj, kjer ni bilo človeka ne v daljini, ne v bližini, je potegnil iz žepa prvo pismo, ga ob robu obtrgal in razganil. Pisala je njegova mati: „Ljubi sin! Kakor veš, je napočil zdaj pri nas čas trgatve, in ker veva jaz in oče, da mnogo trpiš v ostri službi in nimaš ne časa, ne kraja, kjer bi si ohladil izmučeno glavo, zato te oba prav lepo prosiva in vabiva, da nas vsaj za nekaj dni obiščeš. Oče pravi, da kar piši po dopust, in če se Ti zdi, da bi ga ne dali na Tvoje besede, pa pripomni zraven tako, da je oče rekel, naj Te na vsak način za nekaj dni oprostijo. Ako pa veš, da je taka zadeva še strožja, pa zapiši, da si bolan in se moraš prezračiti in počiniti. Oče je takih misli, da boš dobil gotovo, če le hočeš priti in imaš mene, svojo mater, kaj rad. Grozdja je na moč, vreme dobro, in ako Bog da, bomo imeli mnogo dobrega pridelka. Torej le gotovo pridi in piši kdaj, da se pripelje Franc po Te na postajo. Pozdravljamo Te — — —“

Žalovec se je nasmehnil in hipoma zresnil v čudni grozi, ki ga je obšla kakor napad mrzlice. Videl je pred sabo sivega in dobrohotnega očeta, svojo mater, odkritosrčno in živahno kmetico, svojega brata Franca in svojo sestro Milico. Vsi so se ga domislili ob veselem vinorodnem času, pisali mu in ga povabili k sebi, da bi se ne veselili ob trgatvi sami, ampak bi bil tudi on deležen tega veselja. Oče in brat Franc bi ga vzela v svojo sredo in ga odpeljala v vinske gorice, kjer ne utihne noč od samih razkošnih vriskov, kjer se po pesmi

„— život redi in pase,
kjer nam vinska trta rase.
Sladek je njen sad,
vsak ga ima rad,
gre teb' in meni v lase.“

Ali vsi ti ljudje se vesele po trdem delu in trudu, njih radost je posledica samozadovoljnosti. Ne ljubijo ga, nočejo poznati takega človeka, ki mrzi delo ali ki ni za delo ustvarjen. Da bi izvedeli o njem, o svojem sinu, kako se je ž njim pripetilo, bi se ga sramovali, ne bi ga vabili, ampak branili bi se ga. On ni bil poraben v službi, on ne zna delati, on ni človek.

Drugo pismo mu je pisala Oglajeva Tina, mizarjeva hči in njegova nevesta. „Dragi ljubček!“ — pripovedujejo drobne in okrogle dekliške črke. „Tvoj oče mi je včeraj popoldne povedal, da prideš na trgategv, in jaz prepevam zdaj že drugi dan neprestano samega veselja. Tako Te imam rada, da sama ne vem, kaj bi zapisala.“ Na tem mestu je sledila vrsta kroglic in pik in črtic, ki so dokazovale, kako je mlado in zaljubljeno dekletce premišljevalo o nadaljevanju svojega pisanja. Po eni razčrtani vrsti so se pričele zopet besede. „Prosim Te prav lepo, da se pripelješ to pot v uniformi. Oče je rekel, da imaš tudi sabljo in sicer zgoraj in spodaj zlato. Na naši železniški postaji sem že ogledala vse uradnike, pa nima nobeden zlate sablje. Kako, da jo imaš Ti? Pripelji jo pa na vsak način s seboj? O — zopet mi je zmanjkalo besed in to zavoljo samega pričakovanja in nestrpnosti. Ali prideš takoj k nam, ko se pripelješ na trgategv? Jaz mislim, da! Srčno Te poljublja — —“

Žalovec je čital in nekaj mu je šumelo in zvenelo okoli glave kakor odmevi daljne in lepe godbe. Silno blizu se mu je zazdela Tina, kakor bi se skrivala za deblom bližnje lipe, ki raste ob cesti, ali tam za tistim polgolim grmom, ki šepeta z listjem ob robu košenice. In bal se je je in vseh domačih ljudi, ki še ne vedo o njegovi usodi, ki še vidijo pred njim kakor pred samimi seboj same jasne ceste in cilje, žele si ga medse in ga vabijo. Ali on ni več tisti, kakor je bil nekdanj, on nima več službe, nima bodočnosti, on je postal od včeraj na danes potepuh, izgubljenec, postopač, klativitez.

Vse pleše po mislih in se mede kakor suhe snežinke v burjastem zimskem dnevu. Spomini, sedanost, bodočnost, vse se meša, pleše pred očmi, prikazuje se in izginja. Nekaj samega ostaja pred očmi in tisto je kakor črna jama, kakor temno brezdno, kamor zdrzne danes ali jutri ali pojutranjem pešajoča popotnikova noga.

Vrnil se je, popil v gostilni kavo in odšel nazaj v svoje stanovanje. In ko je sedel tam zamišljen pri mizi, je potrkal Tomaž, vstopil in naznanil. „Gospod šef naznanja, da pride jutri nov aspirant in je zato treba izprazniti sobo!“ —

Žalovec je zopet sam. V sosednji sobi hrči asistent, okrog njega plavajo in zvenijo slugove besede. Roke se iztegnejo same od sebe po knjigah, prsti se oklenejo ličnih platnic in jih ne marajo izpustiti. „Ne smeš vzeti s seboj!“ — pripovedujejo ustne — „Ne smeš vzeti! Sumili bi te doma, sumili!“ — In misli se začudene vznemirjajo: „Kdo je rekel: doma? Kaj je kdo rekel? Ne domov, daleč kam, daleč!“ — In zopet ustne čisto mehanično in komaj slišno: „Ali kje so denarji, kje so sredstva?“ —

(Konec prihodnjič.)

Dediščina po antiki.

Vojeslav Molè (Rim).

sakdo, ki priroma na klasična italska tla, ostrmi ob krasoti, ki jo razodevajo še vedno razvaline davnih stoletij, in vsakdo obogati tu svojo dušo. Koliko jih je bilo, ki so ravno tukaj šele spoznali, po kateri poti jim je hoditi! Kdo bi naštel njih imena?

Legijon jih je od Montaignea do Ponosina in Chateaubrianda, Tainea in Anatole Francea; od Rubensa in Dürerja do Goetheja in Böcklina; od Gogolja in Mickiewicza do Vrchlickega in Konopnicke.

Vsakemu govori ta zemlja drugače, vsakdo najde tu svoje ideale. Rim je enako svet katoličanu in svobodomislcu, tujcu in Italijanu, papeževemu privržencu in pristašu četrte Italije. Goethe je postal v Rimu pogan, Chateaubriand je videl v njem le ogromno silo in romantično poezijo katoličanstva. A eno so ponesli odtod vsi v svojo domovino: vpliv antike.

Zakaj vse, kar so ustvarili poznejši rodovi, je imelo svojo kal v antiki. Neizmerni so njeni zakladi; njena sila je večnomlada. Res je sicer, da je ne umevamo več tako, kakor jo je umeval n. pr. Goethe. Vsaka doba ima svoje ideale, vsak vek ustvarja iz sebe in gre po poti, ki si jo začrta sam. Vendar pa je nemogoče, da bi se kdaj izpolnila zahteva, ki sta jo stavila Nietzsche in Emerson: da pretrga človeštvo vse zveze s preteklostjo, da črpa navodila zase le

iz sebe in živi le v sedanjosti. Gotovo, človeštvo se mora emancipirati od vsakršnega posnemanja, vsak napredek obstoji v tem, da zremo predse, da krije naše ideale naročje bodočnosti; toda preko nas vede v prihodnjost nit iz prošlosti, mi in bodočnost smo le logičen sklep, snujoč se iz preteklosti. Vse je evolucija; in kakor se razvija vse drugo, tako se razvijajo in menjavajo tudi nazoni, ki jih ima vsaka posamezna doba o pomenu davnih stoletij, in menjava se tudi vpliv, ki ga ima preteklost na razvoj človeškega mišljenja. Pred sto leti je bila Indija evropskim narodom le dežela bajk in nerazumljivih čudežev, sedaj nam je pa postala ogromna zakladnica najglobljih skrivnosti človeške misli; in menda pride čas, ko se po vplivu indijske davne kulture preporodi svet evropskega mišljenja tako silno, kakor se je že enkrat preporodil po vplivu antike.

Antika je bila podlaga renesansi, istotako pa je črpal iz nje tudi barok. Renesansno mišljenje je bilo antiki sorodnejše in skoraj pogansko; zato je bila skoraj poganska tudi njena umetnost. Barok pa je zajemal iz antike le vnanje oblike, njegov duh je bil strogo krščanski; zato preveva tudi umetnost sedemnajstega stoletja krščanski duh kljub temu, da so bili umetnikom vzor stari in renesansni mojstri.

Vsaka doba v razvoju umetnosti se je oplodila z vplivom antike, toda vsakokrat je rodila ta spojitev drugačen sad, ker je vsakokrat odločevalo še več drugih činiteljev, nič manj silnih od antičnih.

Početki krščanske umetnosti so identni z antično umetnostjo samo. Slike v katakombah in sarkofagi so polni antičnih motivov, razlikujejo se od poganskih le po svojem simboličnem pomenu. Šele ko se je krščanstvo razvilo iz verske sekte v državno in dogmatično cerkev, so se izpremenili simboli v jasno zarisane postave, ki so seveda vsled bizantinskega duha, ki je zavladal tedaj po vsem kulturnem svetu, kljub svoji nedosežni monumentalnosti okamenele in se niso mogle dalje razvijati. Arhitektura, ki se je v srednjem veku med vsemi umetnostmi edino bujno razcvitala, je zajemala iz brezmejnega zaklada starodavnosti; bazilike in romanske cerkve so se naslanjale na antiko. Edina gotika je vzkliła na čisto krščanski, neantični grudi; a na italskih tleh se je tudi ona izpremenila in podlegla grškorinskemu vplivu. In celo one sohe, ki polnijo dolbine starorimskih in francoskih cerkev, kažejo jasno, da je odločeval tudi pri njih vsaj posredno antični vpliv.

Zapadnoevropski srednji vek je bil pozabil na svet helenske lepote, le kakor medel odsev je živel v njem z miti obdani spomin

na Vergilija; in pod antiko je sklonil glavo Dante, ta najvišji izraz srednjeveške umetnosti, ki si je izbral ravno Vergilija za vodnika skozi prepade svojega „Pekla“.

Prišla je renesansa; ni bila sicer popolnoma oživiljena antika. Preveč stoletij je delilo Petrarko, Ariosta in Leonarda da Vinci od Homerja, Platona in Horacija, preveč novih narodov se je bilo med tem pokazalo na razvojni poti zgodovine, preveč se je bilo izpremenilo obličje zemeljskega površja, da bi bila mogla zreti pokolenja XV. in XVI. stoletja tako v svet, kakor so zrlj vanj sodobniki Perikleja in Avgusta. Ljudje, življenje in pogoji, ob katerih sta se razvijali mišljenje in umetnost, so bili sedaj drugačni, zato je bil drugačen tudi sad tega razvoja. Toda brez antike bi ne bilo nikdar renesanse; brez Panteona ne bi bil Michelangelo nikdar zgradil svoje kupole, brez Homerja bi ne bilo ne Ariosta, ne Tassa.

Katoliška protireformacija je hotela sicer streti to silo, ki je imela svoje kali v poganstvu, toda je ni mogla. In motil se je tudi Tasso, ko je pod cerkvenim pritiskom in vplivom proglasil svoj „Osvobojeni Jeruzalem“ za ničvreden in grešen ter napisal nov „krščanski“ epos: ta je že zdavnaj pozabljen, „Osvobojeni Jeruzalem“ pa, ki je še itak katoliški, živi in ostane do konca dni italijanski narodni epos.

Tudi jezuitizem ni strl antike; nasprotno, še sam se je moral posluževati njenih oblik. In v najbolj krščanskem veku se je rodil v Franciji — klasicizem.

Ko je francoska revolucija zmajala stebre, podpirajoče stavbe človeštva, in so se končali dnevi igrajočega se rokokoja, je postala ljudem novega veka zopet ideal antika. Francoske žene so se oblačile v grške in rimske hitone, država se je preustrojila v ljudovlado po rimskem vzorcu in umetnik onega časa je bil David, čigar slike so bile le skupine narisanih antičnih soh.

Čas je hitel dalje, klasicizem se je zmaniroval; prišel je devetnajsti vek, vek tehnike, pa tudi vek zgodovine. Tekom tega stoletja je preživelo človeštvo še enkrat vse faze svojega prejšnjega razvoja; in to je jasno odbijalo na zmedenem razvoju umetnosti devetnajstega stoletja.

Toda vpliva antike se človeštvo vendar ni moglo nikoli popolnoma osvoboditi. Ko je zavladala po vsej Evropi romantika, je zaneslo hrepenenje celo Eichendorffove sanje v Italijo, Cornelius in nemški Nazarenci so zrlj v rimski prostosti svoj ideal. In še celo Delacroix se ni mogel otresti v svojih umotvorih činitelja, ki je bil

posredna dediščina po antiki: kompozicije. In ko se je po vseh razvojnih fazah konec stoletja zahotelo umetnosti iz pokrajine vsakdanjosti v deželo sanj in hrepenenja, je bila zopet ostalina po francoskem klasicizmu iz začetka minolega veka, ki je odločila: Feuerbach se je učil v Parizu pri Coutureju in Puvis de Chavannes je uporabljal v svojih slikah monumentalno linijo klasicista Ingresa.

Kiparski umotvori Rodina pa bude v duši asocijacije, spajajoče njegovo umetnost z umetnostjo antike. Isto hrepenenje po prostosti, po harmoniji, po enotnosti v življenju in umetnosti, isti panteistni nazori o svetu in stvarstvu.

Seveda Rodin ni Fidija in tudi ne sme biti. Vsakdo je velik le, če ustvarja iz svoje duše. Rodin ne posnema antike; posnemala sta jo Canova in Thorwaldsen in zato nista nič pripomogla k nadaljnjemu razvoju umetnosti, ker so bila njuna dela brez plodilnega življenskega jedra. Rodin se je hotel približati le naravi in se je s tem obenem približal tudi antiki, ker je bila antiki ideal tudi narava.

Grška umetnost pa je bila res velika, ker Grki niso čutili razlike med umetnostjo in življenjem; in iz istega vzroka je bila velika tudi umetnost renesanse, dobe Ludovika XIV. in rokokoja. V našem času pa sta življenje in umetnost dve stvari, dva pojma, ki sta si popolnoma odtujena.

Teorija Angleža Ruskina je bila žalibog le sen v kraljestvu lepote. Tako naenkrat se naša zmaterijalizovana doba ne da prepojit z zavestjo lepote in umetnosti. To ne pomenja, da nima sedanjost velikih umetnikov; o ne, ima jih, toda svetu so tuji. Svet jih ne pozna in ne ve, da jih ima.

Umetnost bo takrat zopet velika, ko izgine razlika med njo in življenjem, ko postane človeku zopet življenska potreba. To pa je imela antika. Atenskemu državljanu je bilo Fidijevo delo istotako samo ob sebi umevno, kakor so mu bile umevne državne in življenske potrebe in govori, ki jih je slišal iz ust svojih politikov in filozofov.

Naš cilj ima isti smoter: prepojit življenje z umetnostjo, premostiti prepad, ki ga deli, napolniti vsakdanjost z lepoto. Daleč so še dnevi, ko se to uresniči, če se uresniči sploh kdaj. A ostati nam mora vendar vedno svet ideal. In ta ideal je najbogatejša dediščina, ki jo imamo po antiki.

Sorodni duši.

Spisal Josip Premk.

I.

ri fari je pozvonilo. Dekleta, ki so prala na koncu vasi pri koritu, so povzdignila glave in se spogledala.

„Gotovo je umrla Štacunarka —“

„Bog ji daj nebesa!“

Nato so se pokrižale in pomolile očenaš in češčenomarijo za dušo umrle Štacunarke.

Mrtvaški zvon pa je klenkal dalje, žalostno je odmeval nad Zapoljem in marsikdo je postal, pomislil za hip in se napotil nato po vasi tja k rumeno popleskani hiši, kjer se je reklo pri Štacunarjevih.

Sredi vasi je stala hiša, ob znamenju sv. Florijana. Ni bila ravno velika, samo v tem se je razločevala od drugih, ker je bila krita s skrilmli kakor nobena v vasi. Tik nad širokimi vrati je bil naslikan sv. Duh — sivkast golob v rdečkastem kolobarju, ki pa je bil že tako obledel, da se je komaj razločil od stene. Na majhnih, višnjevo obrobljenih oknih je zelenel rožmarin, na pročelju hiše pa je napravil vaški slikar nerodne črke gospodarjevega imena, ker Štacunar je bil znan daleč okrog: barantal je z žitom in z vsem mogočim, kar je neslo le količkaj dobička.

Pred to hišo so se zbirali vaščani, ugibali, kaj in kako bo sedaj s Štacunarjem, in skoro vsak je bil drugačnih misli.

Šele ko se je prikazal med vrati Štacunar, visok, zajeten in rdečeličen, a že nekoliko siv mož, jih je odšlo nekaj dalje, drugi pa so pristopili k njemu.

„Torej je res izdihnila?“ je povprašal sosed, kot da je to zanj neverjetna novica.

„Seveda,“ je prikimal Štacunar in zbral obraz v gube, ki pa so bile bolj smešne nego žalostne. „Dolgo jo je vilo, no, sedaj je končano. Pa kako nenadoma je umrla! Zjutraj sva še govorila; slaba je bila res, ampak na smrt še vendar nisem mislil — in opoldne jo najdem blede in mrtvo.“

„Torej nisi bil zraven, ko je umrla?“ je še bolj začudeno povprašal sosed.

»Kako li? V trgu sem bil zaradi neke kupčije. Lovro pa je delal na polju ali bogve kje, da ga ni bilo doma, ko je umirala. Samo dekla je bila zraven in soseda. No, dosti je trpela; kaj mislite, skoro pol leta v postelji!“

Vaščani so poslušali in prikimali, nato so se napotili s Štacunarjem v hišo.

V izbi, kjer je ležala ves čas svoje bolezni, je bilo med vrati že nekaj ženic, ki pa so se umeknile, ko so zagledale med možmi tudi Štacunarja.

Težak vzduh se je širil po izbi; dvoje sveč je gorelo pri njenem vzglavju, da je bil obraz še bolj rumen, a okno je bilo zagrnjeno, da solnčni žarki niso sijali na Štacunarko.

Ob koncu postelje je sedel Lovro, edini Štacunarjev sin, krepak, zagorel mladenič z velikimi, temnimi očmi, ki so zrle nepremično v mrtvo mater.

„Pojdi in naroči, kar je potreba — krsto in drugo . . .“ mu je dejal polglasno oče, nakar je Lovro počasi odšel.

Ko je stopil iz hiše, je pred vrati nekoliko postal. Potisnil si je širokokrajni, plišasti klobuk čisto na obrvi, in ko bi ga bil tisti trenotek pogledal kdo v oči, bi bil videl, da so solzne.

Potem je odšel počasi navzdol po vasi.

Oktobrski dan je bil; medlo je sijalo solnce, nikake toplote ni bilo v obledelih žarkih. Od gor je pihljaj skoro hladen veter in vse nebo je bilo kakor svinčenosiva zavesa; solnce nad zapadom je bilo podobno okrogli, medeni plošči. Samo kadar je potegnil veter močnejše, se je dvignilo odpalo rumeno listje, zaplesalo okrog oglov v kolobarjih in obležalo za hišami po pustih gredah in dvoriščih.

Ko je prišel Lovro na kraj vasi, je krenil po stezi za kozolci na polje, ki je bilo prazno in pusto kakor oropano. Samo tupatam je izkopaval kmetič repo ali skladal na kup korenje, tam pod gozdom je pokal bič — voz stelje se je počasi pomikal proti vasi, a Lovretu se je zdelo vse kakor izumrlo; nič bolj dolgočasno ni bilo doma ob mrtvi materi. In spet je zagledal pred seboj njene ugasle oči, čisto steklene, brez vse tiste milobe, ki so je bile v življenju tako polne . . ., polzastre, osinjele ustnice, ki so ga tako prijazno svarile, in ves obraz — nekdan tako mil in ljubezniv — sedaj bled in mrzel, kakor izklesan iz rumenega voska.

In dasi je imel Lovro že skoro petindvajset let, je čutil vendar, da je ostal nekako osamljen, da je izgubil bitje, ki mu je bilo naklonjeno in ki ga je ljubilo, kakor zna in more ljubiti samo — mati. Da mu je umrl oče, bi se v njegovo srce ne prikradla tako skrivnostna žalost, kakor ko je odšla ona, ki ga je razumela in čutila ž njim . . .

In poromali so mimo njega svetli spomini iz skoro pozabljene davnine — iz časa, ki je mislil nanj že redko, a so ga sedaj nenadoma objele vse njegove misli: v tistih dneh je bilo, ko ga je stiskala mati k sebi in so bile solzorosne njene oči, a Lovro ni vedel — zakaj . . . Temnogled je hodil po sobi oče goriindoli, zakričal je včasi nad materjo, a vsega tistega Lovro ni razumel in ni vedel, zakaj se godi. Čutil je pač že takrat, še otrok, da bi se očeta ne upal poprositi niti najmanjše stvari, a materi, da bi lahko povedal vse, saj ona mu je bila tako dobra, a oče kakor — tujec.

Z leti potem je zvedel Lovro, da je njegov oče že davno v grobu, da je bila mati vdova in je vzela Štacunarja.

A kar se je naselilo v njegovo srce že v rani mladosti, je ostalo vsa leta, dasi je ravnal Štacunar zadnji čas z njegovo materjo bolj milo. Morda se je sramoval pred njim, ki je že dorastel, morda se mu je bolehnja žena vendar zasmilila — ali bogve kako, da je postalo v hiši mirno in tiho, a zato tudi — dolgočasno. Nečesa je pogrešal Lovro vedno . . . in često se je počutil bolj srečnega kje sredi polja nego doma med tistimi tihimi stenami, kjer so se le včasi začuli počasni, drsajoči koraki bolehne matere.

Samo takih dni se je veselil Lovro, kadar je vedel, da ostane Štacunar zaradi kupčije nekaj dni z doma. Takrat je hodil po veži in dvorišču nekako samozavestneje, bolj prosto, in tudi mati je drsala po sobi hitreje in glasneje, kakor da hoče nadomestiti, kar je zamudila, ko je bil doma Štacunar. In dasi je bolehalo že nekoliko let, je bila v takem času zgovorna, celo zasmejala se je včasi, ako je napravil Lovro kaj nerodnega. In kako lepo se je zdelo Lovretu, ko je zaslišal po dolgem času v pusti, dolgočasni hiši materin smeh. A ko se je vrnil oče, je zopet prenehalo vse . . . kot da je umrlo življenje, ki se je naselilo za nekaj dni . . . Mati je ostajala v svoji izbi, Lovro je delal molče in oče je hodil po izbi goriindoli in mrmral polglasno račune o iztrženem dobičku . . .

Tako so potekala leta dolgočasno in enolično, dokler ni mati legla.

In tedaj se je zgodilo, kar je pričakoval Lovro s strahom in in nerazumljivo bojaznijo: tam leži bleda in mrtva in niti toliko mu ni bila sreča mila, da bi bil poleg, ko je izdihnila.

Roke globoko v žepih in z glavo, klonečo na prsi, je šel skoro zamišljen čez jesensko polje; ni se ozrl ne na levo, ne na desno, pred seboj je videl samo blede mater in temnogledega očima, ki stoji ob umrli ženi — brez žalosti . . .

In ko bi bil Lovro resnično v sobici, kjer sta goreli ob materinem vzglavju dve sveči, bi bil videl, da očeta ni notri, ker odšel je kmalu za njim, ne po vasi nizdol kakor Lovro, temveč h krčmarju Urbanovcu.

Tretja hiša od Štacunarjeve je bila Urbanovčeva krčma, nizka hiša, in kdor ni dobro pogledal, je čisto lahko prezrl smrekovo vejico, ki se je majala na koncu hiše, pritrjena ob žleb.

Ko je vstopil Štacunar, je sedel krčmar Urbanovec pri peči in ružil turščico. Delavnik je bil in pivcev ni bilo v krčmi.

„No, kaj pa ti?“ je zamrmral Urbanovec in vrgel olušččen storž v jerbas. „Torej si ostal sam; no, sedaj si pa lahko podava roko!“

„Nič zato,“ je zagodrnjal Štacunar in zamahnil z roko — „ne bo se podrla hiša. Za oba je bolje, da se je tako zgodilo — zanjo in zame. Saj ni bila za nobeno rabo, sama sebi in drugim v nadlogo. To ti pravim, bolezen v hiši je kazen božja in posebno, ako je bolna ženska!“

„Vem, vem,“ mu je pritrjeval Urbanovec in si strkaval predpasnik — „izkusil sem! Ampak pri meni je bilo drugače — punce sem imel in že dorasle, lahko so opravile namesto nje. Tebi pa ne kaže drugače, kot da se oženiš!“

Čisto mirno in resno je povedal Urbanovec, a Štacunar ga je pogledal debelo, kot da mu je obtičala koščica v grlu.

„Ne bodi norčav! Da bi se jaz ženil — no, ta bi bila lepa. O sv. Blažu jih bom oseminpetdeset; Urbanovec, ali veš, kaj se pravi nositi šesti križ?“

„I, kaj se pravi,“ se je nasmehnil Urbanovec — „to se pravi, da nevesto še čisto lahko dobiš! In še mlado, Štacunar, tako ti pravim. Veš, denar pri taki stvari tudi nekaj velja, in ti ga imaš dovolj!“

„Tisto že, tisto,“ je prikimal Štacunar in gledal v tla — „pa z ženitvijo ne bo nič, so me že minile tiste muhe!“

Urbanovec je porinil jerbas pod peč, stopil k omari in natočil polno steklenico.

„Tako, vidiš,“ je dejal, sedel zopet nazaj in postavil steklenico med njiju na klop. „Vsak polovico bova dala, ker sva sedaj oba vdovca! Torej praviš, da se ne boš ženil? Kaj pa boš — ali bo hiša brez gospodinje?“

„E, se bo že kako naredilo, da bo prav,“ je odvrnil Štacunar, natočil in pil v dolgih požirkih. „Sedaj je še ta v hiši, kaj bi že na drugo mislil!“

Urbanovec se je nasmehnil prisiljeno, kot je imel navado, ako se je s kom razgovarjal. Včasih je raztegnil svoje debele ustnice v tako smešen posmeh, kot bi pil jesih, a ga nalašč hvalil, da je dober. Z drobnimi, vedno nekoliko solznimi očmi je mežikal, kot da se mu blešči, posebno kadar je ponjuhal, kar se je zgodilo vsak hip.

Nato sta nekaj časa molčala. Štacunar je podprl brado z obema rokama in gledal topo predse, Urbanovec pa je privlekel iz hlačnega žepa mehur in vivček, prižigal in vlek, da so se mu napele vse žile na vratu.

„Tako je, vidiš,“ je pričel čez nekaj časa in pljunil v kot — „vsi pojdemo v krtovo deželo. Pred enajstimi leti je umrla moja stara, danes tvoja in sedaj se bova počasi zvrstila še midva. Rado-veden sem, kdo pojde prej!“

„E, naj gre, kdor hoče,“ je zamrmral Štacunar in se raztegnil po klopi. Prekrižal je roke pod glavo in se zagledal v strop.

„Kaj pa Lovro?“ je povprašal čez nekaj časa Urbanovec. „Ali je res tisto, kar se govori?“

Štacunar je namršil obrvi; očitno mu Urbanovčevo vprašanje ni bilo po volji.

„Govori se, to je res,“ je odvrnil, — „pa ne bo nič iz tega. Prokleti fant, ne vem, kaj ga je premotilo!“

„I no, mladost, kaj hočeš, samo čudno se mi zdi, da se peča ravno s tisto . . . Saj je dovolj drugih deklet v vasi! Brhka je, to se ji ne more odreči, ampak saj veš, kako in kaj je ž njo . . .“

„Vlačuga, ki ni vredna, da jo pes oblaja,“ je zamrmral Štacunar, se sklonil in izpil kozarec vina v dušku. „Sam zlodej je zanesel to vražje seme v našo vas!“

Urbanovec je prikimal in pihal vijoličaste oblačke iz zaka-jenega vivčka.

„Tako je, tako,“ mu je pritrjeval — „ni bilo treba te zmote, ki napravlja zdražbe in prepire v mirnih hišah. Ko bi bil jaz s tistim človekom iz mesta, ki ima tam v Podmostju gostilno, bi jo

spodil še danes. Pa vrag vedi, kako je sklenjeno, da gospodari tam, kot bi bilo vse njeno!“

Štacunar je molčal in se zagledal v okno. Zunaj je zamiral dan, od gor so se zgrnile čez polje temne sence in tudi v Urbanovčevi krčmi je postajalo mračno.

Urbanovec je posegel na polico in prižgal zakajeno luč, ki je razlila po izbi medlo in motno svetlobo.

„Pa res čudno,“ je mrmral Urbanovec še dalje — „da je napravil tisti človek, ki ima tam doli v Podmostju oštarijo, ravno s to Katinko pogodbo ali kaj, da gospodari vse menda kar namesto njega. Če ni ta stvar sumljiva, pa naj me zlomek! Tako mislim — med nama govorjeno — da sta se gotovo že prej kako poznala. Saj ni čudno! Pravijo, da je vzel neko že bolj postarno žensko samo zaradi denarja in zdaj da živi takole — Bogu v žalost in hudiču v veselje: z dekleti se zabava in s to Katinko gotovo tudi ne molita, kadar pride pogledat, kako in kaj...“

Štacunar je gledal predse in bobnal s prsti po klopi. Včasi je prikimal, a ko le ni ničesar odgovoril, je krčmar Urbanovec zgovorno nadaljeval:

„Še tiste krčme ni prav nič potreba tam! Iz naše vasi se lahko napijejo pri meni, saj še tu ne plačajo; kdor pa hodi tja, mu ni za pijačo, tako ti pravim. Ne za pijačo, ne za pošteno družbo, ampak za vse drugo, česar seveda v moji pošteni gostilni ni! Še učitelj zahaja bojda zadnji čas tja doli in organist, da napaseta svoje oči na tisti Katinki, ki bi je ne maral pod streho, pa da je iz grofovske rodovine!“

Tako se je hudoval nad Katinko Urbanovec in zabelil naposled svoj govor poltiho: „Vrag jih vzemi vse skupaj,“ da je Štacunar lahko uvidel, da se jezi radi krčme v Podmostju bolj iz dobičkarškega vzroka nego iz resničnega prepričanja, da je Katinka tako pokvarjeno dekle. Zato je molčal. A tisti hip je vstopila bajtarica Anževka, postarna, že nekoliko upognjena ženska z majhnimi, krmežljivimi očmi in nosom zavitim in dolgim, da se je skoro dotikal gornje ustnice.

„No, ravno o tvoji rejenki govoriva,“ je dejal Urbanovec, in ker je vedel, po kaj je prišla, ji je natočil kozarec žganja, ne da bi mu bila Anževka kaj rekla. „Pa ti reci brez laži, ki jo dobro poznaš že od rojstva, če je v vseh desetih božjih zapovedih kak greh, ki se še ni dogodil doli v Podmostju?“

Anževka je zvrnila kozarec žganja v dušku in namrgodila obraz v gube, ki so jasno pričale, da ji ugaja.

„Resnico govoriš, resnico, Urbanovec,“ je odvrnila Anževka z globokim kimanjem. „Saj vesta, da bi lahko ostala doma, posebno sedaj, ko sem sama. Pa komaj ti je zalega nezakonska nekoliko odrasla, pa je odšla med svet! Prej, ko ni mogla nikamor, ji je bila dobra naša bajta, sedaj pa bo minilo že skoro tri leta, odkar se ni prikazala domov, dasi ima sedaj komaj četrť ure daleč. Pa naj bi bila, kjer bi hotela, samo da bi bilo pošteno, a potika se ti vedno samo po hišah, ki nimajo dobrega imena!“

Urbanovec je prikimaval venomer in se smehljajal s tistim smešnim smehljajem, ki je bil vse prej – nego odkritosrčen in naposled je natočil Anževki še en kozarec.

„Zdaj, ko imamo župnika,“ je hitela gostobesedičiti — „ki je vreden, da bi ga zapisali med svetnike, zdaj ne gre služiti v župnišče, ampak raje tiči doli v tisti krčmi, ki jo je zanesel menda sam zlomek v ta kraj. Prej, ko je bil tisti — saj nič ne rečem, pa tako se je govorilo in se govori in nekaj resnice bo že na tem —, prej torej, ko je bil tukaj župnik Anton, ki je bil nekako bolj mlad — kaj pa je imel, nekaj čez trideset — pa je notri tičala kot klop in še ž njim je šla, ko so ga premestili tja doli na Dolensko. Saj vesta, da je ni bilo skoro eno leto; in ko je prišla naščeperjena in nališpana, kot da je rojena pri bogataših, ji ni več dišalo nazaj v bajto! Pošteno pa tista skoro čisto gosposka obleka tudi ni bila pridobljena — in sedaj, no, pa saj vesta, kako je tam doli v Podmostju. Nekoč pride vse na dan in še beračila bo!“

Med tem pa se je storila zunaj popolna noč. Na travnike in polja je legala megla, tista dolgočasna in pusta, ki so je polni jesenski večeri, in le tupatam je pomežiknila na nebu kaka zvezdica . . .

Po vasi so zastrmela v noč razsvetljena okna, tupatam je hitel čez dvorišče vasovat k sosedu fant in razdražil psa, ki je ležal pred durmi, da se je razleglo njegovo lajanje čez vas tja do klanca, kjer je šel po cesti Lovro, globoko upognjen pod materino krsto.

Včasi je postal, potipal, če vrv ni morda odjenjala, da mu krsta ne zdrkne na tla, si malce oddahnil in šel zopet dalje. Znojni curki so mu drkali na obrvi, da so ga oči skoro skelele; čutil je, da je na hrbtu ves premočen od potu, a ko se je spomnil, da je to zadnje, kar napravi za mater, ki ga je tako ljubila, se mu je zazdela krsta še enkrat lažja . . .

Ko je bil došel na vrh klanca, se je ozrl naokrog. Pred njim se je širilo polje, ovito v meglo, in po sredi cesta, bežeča v noč, a tam nekoliko na levi so se svetlikale luči — tam je ležalo Zapolje — rodna vas. Nič veselega ni čutil ob pogledu nanjo, šele ko se je ozrl nazaj dol po klanecu, proti tistim trem hišam v Podmostju, je položil krsto na tla, sedel nanjo in se zagledal v tisto zadnjo, tretjo hišo, popolnoma tam pod hribom, iz katere je žarelo v noč dvoje razsvetljenih oken . . .

„Katinka —“

Čisto tiho je izrekel, a oči so mu zasijale prešerno in začutil je sladkost plahega upanja, ki ga je nosil v duši noč in dan . . .

(Dalje prihodnjič.)

Črtice o krajnih imenih.

Spisal L. Pintar.

(Dalje.)

udi to mi ne gre v glavo, da bi bilo „Pernách“ toliko kot „Bäreneiche“ (Medvedji hrast?), zlasti pa mi ni prepričevalno utemeljevanje te trditve z različnim in izjemnim naglasom. Pisatelj pravi: „Das -ach ist in diesem Namen nicht wie in zahlreichen anderen, z. B. Pörtschach, Görtschach, Dellach die slawische Lokativendung, sondern, wie schon die abweichende Betonung lehrt, ein selbständiges Wort“. — Če ta naglašeni -ach v besedi Pernách hoče biti ne lokalova končnica, ampak samostojna beseda, tedaj imamo pred seboj zloženko, zloženske pa so, kolikor vemo, sestavljene tako, da je drugi del osnovnica (Grundwort), prvi pa določilnica (Bestimmungswort); dalje je tudi znano, da ima praviloma določilnica krepkejši poudarek od osnovnice, da bi torej sestavljenka Pernach (= Bäreneiche, Medvedji hrast) morala imeti svoj naglas na prvem zlogu, t. j. na določilnici. Sicer pa sploh nemščina z naglasom navadno ne sili na drugi, ampak na prvi konec besed. Pernách (ne Pérnach) je torej, če hoče biti nemška beseda, glede

naglasa zelo čudna in neverjetna oblika. Ta izjemni naglas na drugem zlogu bi se po mojem mnenju še vedno lažje dal razlagati iz slovenskega množinskega lokala nego iz nemške sestavljenke. Primeri Cerkljäh (iz Cerkovljánh), Dupljäh (iz Dupljánh), Zvirčäh (iz Zvirčánh), dočim je v nemščini -ach vseskozi nenaglašen, bodisi da je kolektivna končnica za razne gozdiče in lesovja (n. pr. das Birkach brezje, das Dörnach trnje, das Weidach vrbje, das Zainach protje ali šibje, i. t. d.), bodisi da je „die Ach“ (voda, reka), n. pr. die Ältach (stara voda), die Weißbach (Bela) i. t. d. — Morda tiči v imenu Pernách celo kaka kontrakcija: Pernojah, Pernajah, Pernáh, kakor n. pr. v gospojä = gospá ali v pojäs = pás i. t. d. —?

Naslednji odstavek našteva krajna imena, ki so osnovana na podlagi osebnih imen. Da je Arndorf (Vrpja ves) iz Aribindorf (= Dorf des Aribo), je dosti verjetno. Vrpja iz Varbja. — Primeri n. pr. Rigarja ves, Riegersdorf (= Dorf des Richari), Limerja ves, nem. Limmersdorf (= Dorf des Limmer = Limpert = Lindprecht). Tudi Augsdorf (Uga ves, kontrahirano iz Ugova ves) das Dorf des Haug od. Hug — po odpadu začetnega „h“, t. j. po izgubi aspiracije je popolnoma verjetna razlaga. Sploh so imena krajev, sestavljena v drugi polovici z -dorf, v svoji prvi polovici osnovana izvečine na osebnih imenih dotičnih kolonizatorjev, t. j. starejšin došlih naselnikov. V kranjščini „vas“ (v koroščini „ves“) determinirana s spredaj stoječim posesivnim pridevnikom, ki je iz dotičnega osebnega imena izveden ali s sufiksom -j- (Štepanja) ali s sufiksom -ovъ (Štepanova vas, Stefansdorf). Tako je na primer menda Gozdinja ves (Köstendorf) pravzaprav Gostinja ves od osebnega imena Gostin (t. j. podaljšanka iz „gost“ hospes, kakor „gospodin“ iz gospod ali „zlatarin“ iz zlatar) = Gostinova vas. Köstendorf iz Gostendorf s preglasom v prvem zlogu in trdim konsonantom v začetku, kakor n. pr. v imenu Pirk (Breza) ali v Köttmannsdorf (Kotmara ves iz Godemarova ves, das Dorf des Godemar). Primeri n. pr. Dietersdorf = Dietrichsdorf (Ditrihova vas), Lasselsdorf = Lazlawisdorf (Ladislavljja ali Ladislavova vas.) Podobne sestave osebnih imen kakor z -dorf nahajamo n. pr. tudi s -stein v pomenu Schloß, Burg (grad), torej Arnoldstein, Arnoldov grad, Dietrichstein, Ditrihov grad, Ditrihova trdnjava i. t. d., ali pa z -burg, n. pr. Riegersburg iz Rudigerspurck (Rudigerjev grad), ali Mannsburg iz Mengosburch ali Mengispurch (Meingosburg) = Meingostov grad, t. j. Mengeš, Radkersburg iz Radegoyspurg = Radegojev grad i. t. d. — Glede Hugove vesi je še pripomnil razpravljatelj: Wenn die Slowenen heute Loga ves statt

Uga ves, d. i. Dorf des „Ug“ = Hugo, schreiben, so ist dies eine mißratene Übertragung der Dialektform in die Schriftsprache. Tej pripombi bi jaz tole oponesel: Ponesrečeno in pokaženo bodisi glavno je vendar le to, kako da tamošnji narod splošno govori. Če pravijo vsi vprek Loga ves in prav nobeden Uga ves, tedaj nam kaže za narodom pisati in govoriti Loga ves, razlagalcev naloga pa je, da nam take dialektne izrodke pojasnijo. Kot analogon bi utegnili navesti iz gorenjščine „gvala“ (= glava), „ta pral“ (der richtige), „Lavtižar“ (Balthasar ali Waldhauser), Lavtarski vrh pri Bukovščici in Valtarski vrh v Poljanski dolini, „glavt“ (Gewalt); primeri Zbornik Mat. Slov. II, 32.

Glavno načelo pa, kadar hočemo razlago kakega krajnega imena nasloniti na osnovo osebnega imena, nam mora biti to, da smo kolikortoliko bodisi po zgodovinskih pričah, bodisi po notranjih razlogih uverjeni o pristnosti takega osebnega imena, da si v svrhu razlage torej kar na slepo ne izmišljamo osebnih imen. Če se pa držimo tega pravega načela, tedaj se nam razlaga krajnih imen Techelsberg in Techelweg, češ, da imata v sebi slovansko osebno ime „Tehola“, nikakor ne more zdeti verjetna. Za pristnost tega osebnega imena nimamo prav nobene zgodovinske svedočbe. G. Lessiak pravi: „Techola, eine Weiterbildung zu Tech, das etwa soviel bedeutet als Trost, Tröster und häufig als zweiter Bestandteil in Zusammensetzungen erscheint, z. B. in Vojtech.“ — Res je, da pozna n. pr. srbščina poleg prostega moškega imena Vuk tudi podaljšanko Vukola, toda če hočemo imeti podaljšanko „Tehola“, moramo najprej dokazati pristnost oblike „Teh“ — s pomenom tolažba, tolažnik. S pristnostjo te oblike pa žalibog ne more biti nič. Res je, da nahajamo v nemščini pogostokrat ime „Trost“; tudi po naših krajih je priimek „Trošt“ zelo razširjen, toda moti se, kdor misli, da je tako ime kaj sorodno z romarskim krajem „Maria-Trost“ (t. j. Marija tolažnica) ali sploh z abstraktnim imenom Trost (tolažba), ampak priimek „Trost“ (vprav „Drost“, višji opravnik) pomeni toliko kot stolnik (der Truchseß) in nič drugega. Sicer pa niti „uteha“ niti Trost (tolažba) kot kolikortoliko abstraktna menda nista sposobna, da bi ju izrabljali za osebna imena in za sestavljenko Vojteh (Adalbert) nikakor ne morem verjeti, da imej kaj zveze z utêho (Trost); če bi pa kdo trdil, da Vojteh ni nič drugega nego vojevoda (Herzog, *στρατηγός*, exagitor exercitus), t. j. voj + teng, bi mu, če bi zaradi nekaterih pomislekov tudi morda naravnost ne pritegnil, vsaj tudi ne ugovarjal, vsaj Adalbert (Athalberaht,

svetlorodni, po plemenu odlični) je bil naravno vojvoda svojega plemena, svojega naroda. — —

Pa recimo, da bi bila pristnost osebnega imena „Tehola“ z listinskimi pričami dokazana, vendar še ne moremo priti iz tega imena do pravilne razlage krajnih imen, ki jih imamo tu v mislih. Če n. pr. iz Tehola s priponko -ica izvedem obliko „Teholica“, tedaj je to še vedno osebno ime s pomenom „mali Tehola“ (der Knirps Tehola); za izvajanje krajnega imena iz osebnega potrebujemo še neke posredovalne stopnje, namreč posesivnega pridevnika „Teholji“ ali „Teholov“, „Teholin“ — in iz tega šele dobim s sufiksom -ica „Teholja vas“ ali „Teholjica“. Primeri: Radovljica = Radovlja vas (das Dorf des Rado). Tako nekako se vrši po gotovih bolj ali manj pravih stopnjah vsako izvajanje imen, „wenn anders die Deutung keine bloße Spielerei sein soll“. —

Utegnil bi zdaj reči kdo: „Samo zametuješ in izpodbijaš — povej rajši, kako pa ti razlagaš ta imena!“ Kaj naj odgovorim na to? — Najkrajše je: „Non liquet“. Hipotez bi utegnil postaviti več, pa si nobene ne upam dokazati niti do prepričevalne jasnosti, niti samo do približne verjetnosti, ker prvič ne poznam krajev samih, drugič pa tudi nimam ni rahlega dozdevka, po kateri poti bi se dale razne oblike spraviti v sklad. — Holbice (Techelweg) ima baje listinsko obliko „Techlebach“ (XIII. stol.), a Teholica (Techelsberg) baje „Tohelach“ (XII. stolet.) — in kjerkoli začneš, se ti ustavi — tedaj pa je najboljšo počakati ter reči: „Samo to vem, da se razlaga iz osebnega imena ne dá dokazati“, in to je že tudi nekaj napredka, če iz zagate pridemo zopet na prosto plan. —

Zelo čudno se pa mora človeku zdeti, če kdo išče za krajnimi imeni Hodiče (Keutschach), Trabenče (Trabenig), Dražinca (Drasing), Konatiče (Kantnig) podstavo osebnih imen, kajti vedeti je treba, da se s priponko „-jan“ izvajajo praviloma stanovniška imena le iz lokalnih pojmov, t. j. le iz krajnih imen, n. pr. grad, grajan; gora, gorjan; dol, doljan; gorica, goričan i. t. d.; dvomljivo pa je, da se li izvajajo sploh kdaj z imenovanim sufiksom stanovniška imena iz osebnih imen. Savljan se more izvajati menda le iz imena reke „Sava“, ne pa iz osebnega imena „Sava“ (Sabbas), Novljan le iz imena mesta „Novi“, ne pa iz hipokorističnega osebnega imena „Novo“ (= Novak), Novljani so torej le prebivalci Novega, ne pa Novovi ali Novakovi ljudje. Dražan je doma iz Drage, a ne morda Dragov (t. j. Dragičev ali Dragotinov) človek i. t. d. Tedaj morajo potemtakem menda Hodiče, Trabenče, Konatiče biti le sta-

novniška imena, osnovana na podlagi krajnih imen *Hodik, *Trabenik in *Konatik. Drasing pa utegne biti Dražinik (masc.) poleg (femin.) Dražinica, oziroma Dražnik in Dražnica iz „draga“ (t. j. jarek, dolinica), in sicer ali naravnost iz samostalnika z avgmentativnim sufiksom, kakor n. pr. dol, dolina, dolinica; (*leda, rus. ljada) ledina, ledinica; tako tudi: draga, dražina, dražinica, ali pa preko pridevnika „dražen“ (t. j. jarugast) Dražnik, Dražnica kakor iz „breza“ preko pridevnika „brezen“ Breznik in Breznica. (Primeri: Jelnic Jelnica, Lipnik Lipnica, Osojnik Osojnica i. t. d.) — Pri imenu Kranzelhofen je pa ravno nasprotno; tu nam nikakor ni misliti na Kranzel (venec), češ, da se ime nanaša „auf die ursprünglich vielleicht kreisförmige Anlage der Siedlung“, nego marveč po stari listinski obliki XII. stol. „Cranzlawesdorf“ sodečim nam je misliti le na osebno ime Cranzlaw (morebiti Kronoslav), torej *Kronoslavlja vas.

Pričica ne more biti iz „priča“ (Zeuge), tudi tedaj še ne, če vzamemo izraz Priča za lastno osebno ime, kajti tedaj bi bil Pričica le mali Priča, nikakor pa ne Pričeva vas (die Siedlung des Priča), kajti sufiks -ica, pritaknjen gladko na samostalnikovo deblo, napravi iz njega samo deminutivum, sicer pa ostane pri prejšnjem pomenu, n. pr. ptičica je še vedno ptica, samo majhna, pač pa se izpremeni pomen, če vzamem za podlago dotični pridevnik ter napravim na pr. ptičnica (kletka). —

Jaz bi si krajno ime Pričica razlagal takole: Kakor imamo iz dąbr dąb, iz bratr brat, iz ząbr ząb, tako si lahko mislimo iz „prik“ = strm (steil, jähe) za končni r prikrnjeno in okrajšano obliko „prik“. Iz tega pridevnika prik (strm) pa dobim s priponko -ja samostalnik „priča“ prav kakor n. pr. iz plosk plošča (Platte), ali iz pust pušča (Einöde), ali iz brat + ja braća (die Brüder). Vsaj imamo še drugih po pomenu sorodnih krajnih imen, n. pr. Strmec, Strmol, Strmica i. t. d. Potemtakem bi bila Pričica majhen, strm navzdolek, v strmem bregu ležeč kraj, reber. Fiat applicatio! Vsaj imamo poleg Pričice pri Porečah še drugo vas istega imena, ležečo v občini Kriva vrba. Kaj imata oba kraja po svoji legi skupnega, podobnega med seboj, da sta dobila isto ime? Jaz krajev ne poznam, govorim samo o možnosti slovniške in logično pravilne razlage. — Žale izvajati iz precej abstraktnega pojma „žal“ (Leid, Kummer), to tudi nikakor ne gre, taka posiljena razlaga je zares žalostna. — Pokaj bi se silili za abstraktnimi pojmi, ko nam je vendar na razpolago konkretnih, n. pr. „žal“ (ripa, glareas); pa tudi z „žal“ (sepulcrum) bi pri razlagi laže izhajali nego s prežalostno žaljo.

Končno pa še Došniče (Töschling) iz osebnega imena Chodocha, pa Hodiče (Keutschach) tudi iz istega osebnega imena!? — Došniče in Hodiče naj bi bila takorekoč brata blizneca, to se mi pa vidi kljub tistemu ublažilnemu „vielleicht“ nekoliko predebelo. V primeri s tem pa že slovenskemu „učenjaku“ tudi razlago „Gozdanje (Wald-dorf)“ prav lahko izpregledamo. Za „Hodiče“ smo zgoraj trdili, da je to stanovniško ime iz krajnega imena *Hodik, prav analogno mislim, da je tudi „Došniče“ stanovniško ime iz krajnega imena Dosnik. Kaj, ko bi pomenilo ime Dosnik na desno ležeč kraj, kakor je n. pr. Šujica (Švica) toliko kot naselbina na levo? — Levo in desno hodi pri določevanju krajev tudi v poštev. — *досньтъ* = *десньтъ* (dexter), *шюу* (sinister). Fiat applicatio! Krajno ime Dosnik je baje po listinah ugotovljeno. Iz Dosnik dobimo s pripunko -jan stanovniško ime Dosničan (*досничанинъ*) v množini: Dosničane (Dosniče), Dosničan (Dosnič), *досничаним* (Dosničam), *досничаних* (Dosničah). Sicer bi pa tudi lahko utegnulo ime Dosnik (kakor Jelnik, Gabernik, Hrastnik) biti ime gozdiča. —

Še marsikaj bi imel pripomniti k tej ali oni razlagi, toda za enkrat to zadostuj. Napisal sem te črtice z namenom, da vzbudim pri naših ljudeh pozornost in zanimanje za pametno in pravično razlaganje krajnih imen po slovenski domovini. —

II.

Ravno isti koroški deželjan in raziskovalec krajnih imen dr. Lessiak je napisal kot dodatek k že zgoraj imenovani Scheiniggovi programski razpravi tudi v izvestjih zgodovinskega društva za Koroško („Carinthia“ 96. letnik [1906] str. 129) članek z naslovom „Ein Beitrag zur kärntischen Ortsnamenkunde“. Ne vem sicer, ali je imel že g. pisatelj tedaj moje naznanilo o Scheiniggovi razpravi (Ljublj. Zvon XXVI, 629) pred očmi ali ne; zanimivo je vendar, da se v nekaterih razlagah precej strinjava, n. pr. Kirschenteuer (strojarji krzna), Hundsdorf, ne Pasja ves, ampak Psinja (t. j. Psinova) ves, das Dorf des Ansiedlers namens Psin oder Psina, torej v nemščini ne Hundsdorf, ampak Psinsdorf ali Psinesdorf(?); Vava ne iz val (unda), ampak iz „lava“ (luža) i. t. d. Toda z nekaterimi drugimi njegovih razlag se pa ne morem zadovoljiti, dasi smatram v njih priobčene podatke za važne. Važno je n. pr. izvedeti, da Rožani ne pravijo Bajtiše, ampak Bajdiše (Bajdoše), še važnejše bi pa bilo za razlago, ako bi nam bila gospoda Scheinigg in Lessiak povedala, ali je to krajevno ime singularno ali pluralno, da vemo

potem po splošnih razlogih soditi, ali naj bo to vajdova naselbina ali pa naseljeniško ime, izvedeno iz pravega lokalnega imena, kajti iz osebnih imen se po moji sodbi **ne** izvajajo stanovniška (podložniška) imena s sufiskom „-janinъ“. Razlaga, da je Bistrica „Siedelung an einem Bistra-bache“ je res nekoliko netočna, češ, da bi utegnil potem kak preprostež misliti, da je Bistrica od potokovega imena (Bistra) izvedeno krajno ime. Istina pa je, da je i Bistra i Bistrica oboje le potok ali reka in da se zaradi tega kraju pravi vedno le **na** (t. j. ob) Bistrici (**an** der Feistriz). Primeri Trubarjev Zbornik str. 265.

Če je Kappel iz lat. capella, bi bilo tudi ime Gabel lahko iz srednjelatinskega „gabela“, kraj, kjer se mitnina ali carina pobira; primeri krajna imena: Col, Colnarji, Mota, Mauten, Harmica (Hermitz na Moravskem). — Glede menjave med g in k, ki res ne odgovarja pravilu, treba vendar primerjati Gottschee in Kočevje poleg Hočevje, odkoder zopet Gottschewer, pa Kočevjar poleg Hočevjar. Iz glagola „kobaliti“ (a cavallo) pa po moji sodbi nikakor ni začenjati razlage, prej bi mislil na srvn. „kobel“ (enges Haus, Hütte), dasi tudi to ni verjetno. Gablern pri Doberli vesi je pa stanovniško ime (dat. plur. od Gabler, t. j. tisti, ki z rogovilami (Stellgabel, ames) pri ptičji lovi mreže razpenja. Ali so lovanke lovne zanke? Verjetnejše se mi zdi, da z limankami ali z mrežami zastavljena lovišča ali tene-tišča (Vogelherde), ptičje lovnice. — Tako bi si jaz mislil zvezo. Ali je kaj na tem, je pa še vprašanje.

Da Ždovlje (iz Židovlje), nem. Seidolach, nikakor ne more biti Zadole (Hintertaler) in da je to popolnoma ponesrečena rekonstrukcija, v tem moramo g. Lessiaku brezpogojno pritrditi. Stare listine 13. stoletja imajo obliko „Sidolach villa“. Množinski lokal kaže na stanovniško ime, izvedeno s priponko „-jan“ iz pravega krajevnega imena, in epentetični „l“ pričuje, da se je moralo to krajno ime v svojem deblu končevati na „v“, in po tem se dá sumiti, da je bilo tako krajno ime iz „žid“ ali „židek“ (— vlažen feucht, močvirnat morastig) izveden samostalnik Židáva. Primeri **močava** der Moorgrund. — Če se naglas umakne, postane prejšnji „a“ v nenaglašenem zlogu „o“, tedaj Židova kakor Dóbrova iz Dobráva. „O“ pa utegne vseeno ostati, tudi če naglas pri nadaljnjem izvajanju skoči na svoje prejšnje mesto nazaj. Iz pravega krajnega imena Židova pa je s priponko „-jan“ napravljeno naseljeniško ime Židovlje ali Žydóvlje iz Židóvljane (жидовланинъ, incola loci humidi). Ali se z razmerami taka razlaga tudi ujema? Fiat applicatio! Če se ne, in tudi ni mogoče, da bi se sploh kdaj bilo to ujemale, tedaj moramo

iskati nove razlage, toda predlog „za“ pustimo pri tem iskanju v miru. — Da bi pa z g. Scheiniggom stanovniško ime Ž'dovljè (gen. Ž'dovlján?) izvajal iz osebnega imena *Žid (der Erwartete, Desiderius —?), od tega me odvrta prvič pomislek, da se s sufiksom „jan“ izvajajo stanovniška imena menda le iz pravih krajnih, ne pa tudi iz osebnih imen. Po mojem domnevanju bi se Židovi ljudje imenovali le Židovci, ne pa Židovljani. Drugič pa tudi osebno ime Žid z zgoraj naznanjenim pomenom ni niti dokazano niti sploh verjetno; (osebna imena so Židimir, Židislav). Če bi hoteli to krajno ime spraviti v zvezo s stsl. židati (warten), bi morali prej izkombinirati samostalnik *židova (die Warte, ostraž, čakališče).

Pomankljivost Scheinigrovega dela, pravi pisatelj, se kaže v tem, da pušča čitatelja o narodnem poznamenovanju krajev in o narodnem izgovoru imen, zlasti pa o prepozicijskih izrazih, s kakršnimi se prosto ljudstvo skoraj izključno izražuje, večjidel na nejasnem; vsaj nam postane v mnogih slučajih krajno ime šele s tem jasno in razumljivo, če je slišimo v raznih zvezah kot odgovor na razna vprašanja. To je res; žalibog pa, da nam isto nedostatnost kažejo tudi dr. Lessiakovi podatki. Tako n. pr. ostanemo po njegovih podatkih še vedno na nejasnem glede krajnega imena Homölitich (slov. Šmolič, kakor piše Gemeindeflexikon, ali po Scheiniggu Hmeljice, Homéliče in po Lessiakku Homéljše). — Da tiči za tem krajnim imenom rastlinsko ime „hmelj“ (humulus), se mi zdi izmed vseh možnih domnevov še najverjetnejši, kajti poleg хмѣль je spričo latinskega „humulus“ oblika хмѣль (madž. „komló“) dokaj verjetna. Primeri хортѣи in хѣтѣи, тогда in тъгда. — Iz privednika хмѣльнѣ sta nam samostalnika „hmeljnik“ (Hopfenfeld, lupuletum) in „hmeljnica“ (Hopfengarten) prav razumljiva, mogoča je pa po analogiji oblik: „borik“ (pinetum), „brezik“ (betuletum), „bukvik“ (fagetum), „grabrik“ (carpinetum), „drenik“ (cornetum) i. t. d. tudi oblika „hmeljik“ (lupuletum). Glej Mikl. Vgl. Gr. II. § 125, III. — Zdaj pa nastane vprašanje, ali govori prosti narod „v Homéljčah“ ali „v Homéljšu (oziroma v Homeljšə), kajti v prvem slučaju bi bilo to stanovniško ime Homéljče (pravzaprav Həmeljče, t. j. хмѣльчяне, die Anbauer eines Hopfengefeldes), v drugem slučaju pa „Hmeljjišče“ (das Hopfenfeld). Z obliko „Smolič“ pa sploh ne veš kaj začeti. — Weizelsdorf je napravljeno po osebnem imenu „Weizel“, torej das Dorf des Weizel, kakor Svétinja ves po osebnem imenu Svétin, torej Svetinova ves; samo zveze med imenom „Weizel“ in Svetin še pogrešamo.

(Konec prihodnjič.)

Večerna molitev.

Spisal Ivan Cankar.

o mi je bilo deset let, sem prvokrat dvomil, da je Bog usmiljen in da posluša človeka, kadar kliče k njemu iz ranjenega srca. Molil sem dolgo v noč; zdelo se mi je, da sem Bogu bližji nego kdaj in da gledajo naravnost name njegove očetovske oči. Naposled sem v molitvi zaspal; ko sem se vzdramil, ni bilo tolažbe iz nebes in še grenkejša je bilo življenje.

Deset let kasneje je moja mati obolela. Takrat sem bil tako dozorel, poln spoznanja in učenosti, kakor so vsi dvajsetletni fantje. Ni je bilo sence, ki bi je z lahkoto ne bil obsolnčil; vse je bilo v meni dovršeno, do kraja dognano, za zmerom utrjeno. Edini moj dvom, edina moja skrb in nadloga je bila ženska. Da me je kdo vprašal, če zahajam k maši in k spovedi, če molim zvečer in zjutraj, bi se mu bil smejal. Moj ponos je bil, da sem šolsko mašo zamujal in da na cesti nisem pozdravljaj kateheta. Moje srce je bilo težko, moja glava polna skrbi, moja suknja prosojna, ali rekel sem: „Kaj mi vsakdanjost, dosegel sem spoznanje!“ Tresel sem se od mraza in žalosti, oči so me skelele od pritajenih solza, ali zapisal sem besedo: „Kralji v cunjah!“

Tako je bilo ob tistem času, ko je moja mati obolela.

Ker sem bil razumen dvajsetleten fant, sem takoj vedel, da bolezen ne bo kmalu pri kraju in da se bo treba pripraviti. Zato sem zbral svoje pesmi in sem jih prodal. Računal sem, ne vem zakaj, da vstane mati čez poldrugi mesec; ne prej, ne pozneje; da vstane, nisem dvomil.

Minil je teden, minilo jih je troje.

Ko je minil tretji teden, v soboto zvečer je bilo, je mati počasi okrenila glavo in mi je pogledala v obraz z veselimi očmi.

„Ali si molil nocoj?“

Tudi jaz sem jo pogledal tako veselo, kakor pogleda dorasel človek neizkušnega, ljubeznivega otroka, ter sem jo pobožal po licih, ki so bila vroča in potna.

„Molil sem, mati!“

Tako laže dorasel človek neizkušnemu otroku.

Zatisnila je oči; odel sem jo do vratu in sem po prstih stopil iz izbe.

Zunaj je bila topla, tiha jesenska noč; zvezde so sijale; toliko jih je bilo, da sem od žarke svetlobe komaj razločil sinje nebo samo. Kakor sem gledal, se je bočilo to svetlo nebo zmerom nižje ter se je v nedoglednost razmikalo na obzorju; in zdelo se mi je, da se vzpenjam v bleščeče nižave sam, da se moje noge ne dotikajo več trde zemlje.

Bolesten vzdih se je oglasil iz izbe. Stopil sem v vežo in sem tiho odprl duri. Mati me je pozdravila z očmi, ki so bile čiste, jasne, ali tako trudne in vdane, da me je izpreletelo do srca. Na mizi je gorela sveča; dremotna luč je sijala na materin beli obraz.

„Kod si hodil, da te ni bilo tako dolgo? . . . Ali je že blizu jutra?“

„Zgoden večer je še, mati!“

„Zunaj je dež . . . trkalo je na okno . . .“

„Lep večer je zunaj; vse zvezde svetijo!“

Mati se je zamislila.

„Zdaj sem kakor na drugem svetu. Meni sivo jutro, vam zlat večer; meni jesenski dež, vam zvezde nebeške. Daleč ste od mene, komaj še vas vidim . . .“

Nasmehnila se je.

„Ali veš, kam gre moja pot, da ste že tako daleč od mene in da vas komaj še vidim?“

Strmel sem vanjo in v obraz mi je puhnilo kakor led.

„Kam, mati?“

Govorila je počasi in tako tiho, da sem jo komaj slišal in razumel, ko sem se klanjal globoko k nji, lice do lica.

„Ali še veš, kako sva takrat hodila v Ljubljano in kako sva se poslovila? Gazila sva sivo blato; dež je lil, da sva se stiskala pod dežnik, premočena pa sva bila obadva. Nič nisva govorila; beseda na ustnih bi bila solza v očeh. Sredi pota sva se poslovila; meni je bilo poldrugo uro nazaj do doma, tebi toliko do mesta. Stala sva na blatni cesti in sva se držala za roko. Meni je bilo takrat v mislih, da bi se tako poslovila od tebe, kakor se poslavljajo mestni ljudje, da bi te poljubila; pa me je bilo sram. Samo adijo sva si rekla, še v oči si nisva pogledala. Ti si vzel dežnik, jaz pa sem se vsa ogrnila v tisto sivo ruto, ki je bila težka od dežja. Ko sva bila že daleč, sva se okrenila obadva hkrati. Stala sva dolgo, nič si nisva zaklicala, nisva se genila . . . Ali veš, kam

je držala najina pot, ko sva šla dalje, obadva zasolzena, upognjena, trudna? Tja je držala najina pot, odkoder ni več poti nazaj . . . in obadva sva vedela, kam drži najina pot . . . Kar sem takrat občutila, občutim vse nocoj; občutim, da je končana ta težka pot, hvala usmiljenemu!"

Pokleknil sem pred njeno posteljo, njene roke sem držal v svojih. Mati je mirno spala, njene ustnice so bile nalahko odprte, njena lica so bila čista in bela, vsa deviška. Spala je; zdaj pa se mi zdi, da je slišala vse moje besede in misli, mojo zadnjo večerno molitev.

Deset let je bilo, da nisem molil; tisto noč sem klečal in sem sklenil roke in sem klical Boga. Trepetaje sem ga klical, vsegamočnega, klical sem ga do jutra. Ob belem jutru sem naslonil glavo na blazino in sem zaspal ves utolažen in veren.

Tri tedne po tistem večeru je mati umrla. Ko sem jo poljubil na mrtve ustnice, ki so bile še mehke in gorke, ni bilo nič žalosti v mojem srcu. Bila je strašna misel, ki mi je ležala v prsih trdo in težko kakor črn kamen: Bog me je ogoljufal za molitev in vero, Bog je prelomil besedo! —

Po noči sem bdel sam ob njeni postelji. Roke je imela sklenjene na prsih, tik ob njenem vzglavju je gorela sveča. Vzel sem papir, da bi jo risal, kakor se mi je roka tresla. Ko sem gledal dolgo in mirno na njene ustnice, so se odpirala vrata moje duše in izlila se je nanjo svetloba iz nebes. Materine ustnice so se smehljale; v tistem smehljaju je bila moja večerna molitev in plačilo zanjo; Bog jo je slišal ter jo je uslišal po svoji modrosti.

Pastúškin:

V prijetni minuti.

Daj, odmakni ta pogled brezdanji,
da mi duše mlade ne izpije,
sem glavico nagni, v tihi sanji
naj ob srcu si srce počije.

Naj gredo mi tvoji temni kodri
preko čela, da pod njim v sramoti
ugasnejo utrinki smešno-modri,
plod iskanja po brezciljni poti.

Romantiki.

Spisal Ivan Lah.

okrajina, ki je po njej peljala moja pot, je bila mlada, čista, zelena. Saj je komaj minil mesec april. Cesta se je vila po dolini, koder se je med vrkami in brezami razlival potoček po svetlozelenih lokah; zdajpazdaj smo zavili nekoliko po bregu navzgor, da smo mogli pregledati vso okolico. Hiš ni bilo skoraj nikakih, razen onih par gostilen ob cesti, ki jih smatrajo pri nas za neogibno potrebne. V daljavi so se izza lesov kazali vrhovi z raznimi gradovi in razvalinami. Kočija je drdrala veselo po mladem jutru, voznik je švrkal z bičem po zraku in pritegoval vajeti, njegov konj pa je enakomerno dvigal glavo ter otepal z repom. Naslonil sem se leno na svojem sedežu in se zagledal v pokrajino. Bila je v resnici romantična, kakor so mi preje govorili o njej. Vozil sem se na letovišče Petigorke, kamor me je bila povabila gospa Tatjana. Gospa Tatjana je bila zlata duša, ki pa je imela zelo nesrečno in nemirno življenje, kajti v svoji zgodnji mladosti se je zaljubila v mladega častnika, ki je služil v njih mestu, njeni starši pa so jo dali v zakon bogatemu tovarnarju. Mladi častnik je odšel na jug in je padel v boju za svobodo nekje na Bolgarskem, kjer ga ljudstvo še zdaj pomni in zove hajduka Janka ter kaže njegov grob, veliko gomilo, kjer leži pokopan s svojimi tovariši. Gospa Tatjana je potovala po vsej Evropi, po vseh velikih mestih in slavnih letoviščih ter iskala miru in tolažbe. Prišla je tudi na Bolgarsko, kjer je obiskala njegov grob tam nekje pri preprosti vasici. Zvesto je hranila spomin svoji prvi ljubezni. Toda ves svet ji ni mogel vrniti sreče, ki jo je krila gomila na jugu. Ljubila je starine, zanimala se za umetnost in zbirala po vsem svetu dragocene posebnosti za svoje domače zbirke. Za kratek čas ali iz navade je pisala tudi svoje spomine in na dolgo opisovala svojo mladost. To je bila torej dobra gospa Tatjana.

Nakupila si je takrat v mestu celo zbirko slik, kipov, knjig in starin ter odšla na letovišče, kamor je povabila tudi mene za seboj. Dan je bil jasen in vesel. Solnce je gredo s pomladansko toploto mlado zemljo pod seboj in nad vso pokrajino je bilo čutiti nekako nemirno trepetanje, kakor mlado hrepenenje, ki želi v polno živ-

ljenje iz negotovih skritih začetkov. Lesovi naokrog so se ravnokar popolnoma odeli s plastmi zelenega listja, tuintam se je kazal rjav presledek. Za gostimi vrhovi so se dvigali nerazločni oblaki v nedogled. Nebo je bilo tako sinje visoko in solnce je žarelo v njem, da je jemalo vid.

Dolina se je bolj in bolj ožila, potemnevala je bolj in bolj, gozdovi in vrhovi krog nas so se bolj in bolj višali. Razvaline, ki so se kazale prej iz daljave na vrhu goščave, so bile zdaj skoraj čisto pred nami. Cesta je zavila zdajpazdaj skozi gozd, ki ni imel v sebi skoraj nič mladega, kajti pod mladim listjem so se skrivala črna debela debela. Celo ptiči, ki so se oglašali tu, so se zdeli, kot da ne pojejo tako lepo nove pomladanske pesmi kakor oni, ki so prepevali na drevju ob cesti.

Počasi smo iz temnega gozda prilezli zopet na vrh klanca, od koder se je razgrnil lep razgled po dolini. Tam v zatišju gozda se je kazal gradič v podnožju gore.

„Tam je,“ je rekel voznik in pokazal z bičem na gradič.

Bila je to prva beseda, ki jo je izgovoril po poti.

„To je romantično,“ sem si pomislil. In premišljal sem o tem, kaj ljudje razumejo z besedo romantika, premišljal sem o dobri gospe Tatjani in njeni usodi, in nehote sem pomislil na to, kake ljudi bom srečal na letovišču. Kakor je jasni pomladanski dan klical v življenje vso prirodo pod seboj, tako se je nehote genilo v mojem srcu hrepenenje in zahotelo se mi je živeti, ljubiti . . . Čudnolepe sanje so napolnile srce, oj, ne prvokrat, čudnolepe sanje, ne zadnjikrat . . . Gladke, bele steze so šle po parku, po lesu, po gaju med vitkimi brezami, pod košatimi bukvami, preko zelenih lok. Priročne klopi so stale v senci dreves, kakor nalašč, da na njih posedi pod večer zaljubljeni par. Krasna gospodična z lepimi črnimi lasmi je šla mimo njih na izprehod in trgala liste z grmov, kakor da bi vabila . . . Ozirala se je in stresala zaljubljeno glavico . . .

„Eha, na mestu smo, gospod!“

Izstopil sem. Na dvorišču je že stala gospa Tatjana in je z veselim obrazom sprejela svojega gosta. Odšla sva v obednico, da bi se okrepčal po dveurni vožnji.

„Zelo romantičen ta kraj. Kaj se vam zdi?“ je rekla gospa Tatjana.

„Zelo, zelo romantičen,“ sem rekel jaz.

Nato mi je pripovedovala o družbi, ki se je ž njo seznanila na letovišču. Bili so to: mlad gospod, zelo ljubezniv in inteli-

genten, najbrže kak umetnik, kakor ga je popisovala gospa Tatjana, potem dve grofici, starejši dami, mati in hči, ena dama, tridesetletna, z najbrže zelo zanimivo preteklostjo, in neka gospa z dvema hčerkama, ki pa menda niso iz višjih krogov. Poleg teh živi tukaj stalno star učenjak, ki smatra ta kraj za najbolj zdrav, kar jih je on preiskal; njemu dela družbo stara slikarica, ki je tudi stalno tukaj naseljena; nekateri celo pripovedujejo, da sta profesor-učenjak in slikarica znanca že izza mladih let.

Tako je popisala gospa Tatjana svojo družbo, potem pa je začela hvaliti, kar ni bila njena navada, dobro postrežbo, izborno hrano, red in mir, in kar je glavno, čudovito lepe izprehode po okolici in po gozdovih, kajti kraj je poln gradičev in razvalin in poln starih zanimivosti.

„Veste, da je celo eden prvih domačih pesnikov zelo rad, celo v noči, obiskoval ta kraj, hodil po lesu, plazil se okoli razvalin in je sam skušal naslikati gradove tod okrog. V neki kapelici se nahaja celo njegova slika, ker je stal za model slikarju, ki je ravno takrat slikal kapelico. Slaven kraj! Koliko stare zgodovine leži na njegovih vrhovih!“ Tako je govorila gospa Tatjana.

Še isti dan sem se seznanil z vsemi gosti na letovišču. Bila je to zelo zanimiva družba, ki je govorila med seboj pri obedu zelo nezanimive reči.

*
*
*

Gradič, ki je stal v podnožju gor, je bil stavba iz osemnajstega stoletja. Bil je še dobro ohranjen in povsod so se kazali znaki nekdanjega bogastva: amorja z njegovo skupino si videl povsod, kamor si pogledal; po stenah so bile slike, ki so zelo spominjale na Wateaujevo „Gugalnico“; drobni okraski so bili sami beli venci, ki so si jih po stenah podajali nagi angelci od kota do kota. Videlo se je, da si je zidala stavbo bogata gospoda za svojo zabavo. Vrtovi so bili okroginokrog urejeni na francoski način, kamenite sohe so stale sredi gredic in na koncu stezic. Na vsakem oglu je brizgal vodomet. Tudi na dvorišču je bil velik vodomet s čisto mrzlo vodo, ki je o njej govoril profesor-učenjak pri obedu in večerji. Gozdi okoli gradu so bili polni in košati in iz njih je prihajal vedno prijeten, zdaj v zgodnji pomladi skoraj mrzel hlad. Zjutraj in zvečer skoraj ni bilo mogoče bivati na vrtu; dasi je gospod profesor trdil, da je to za zdravega človeka zelo zdravo, vendar niso ostajali zunaj niti zdravi niti bolni gostje.

Zvečer sem slonel na oknu svoje sobice, iz katere se je videlo na vrt, kjer so stale v senci visokih grmov vabljive klopice in na koncu stezic skrite hladnice. Gospa Tatjana mi je dala knjigo: Pisma, ki ga niso došla... Čital sem in blagroval ljudi, ki so tako ljubili. V noči, ko sem slonel na oknu in gledal na bujni vrt pod seboj, se mi je hotelo sestiti k mizi in pisati. Toda komu? Komu? Skoraj sem si hotel na skrivnem misliti, da sem zaljubljen; hotel sem pisati ženi, ki je nisem poznal, ki je nisem videl nikoli, ki ni živela nikdar. Tako je srce hrepenelo po neznani sreči ljubezni. Jasno nebo nad pomladansko nočjo je stalo visoko in mirno, polno večnih skrivnosti, tih šum je vel preko gozdov, črne sence so se zibale po tleh, tihe in neme, kakor spomini davnih dni. Izza vrhov so se kazali strmi robovi razvalin kakor grobovi preteklosti. Spomnil sem se pesnika, ki je po noči hodil okoli razvalin in slikal njih črne sence. Kaj je iskal v njih, kaj je hotel? Pogledal sem na vrt in zdelo se mi je, kakor da sta ravnokar stopila izmed vrat mlada markiza in njen kavalir. Dvoje senc je šlo po stezici, dalje mimo vabljivih klopic, dalje med grmovi, dalje do skritih hladnic. Tam sta izginila. Pogledal sem še enkrat. Ne, nič ni bilo. Človeku se zdi, da bi moralo biti tako, kakor je bilo včasi. Bilo je, danes ni več.

Takšno je bilo življenje na letovišču. Gostje so se shajali opoldne in zvečer v skupni obednici, sicer so živeli vsak zase, vsak po svoje. Včasi so delali skupne izlete ali pa so iskali v gozdu primerne zabave, sicer pa so hodili vsak zase, vsak po svoje. Na izprehodih v gozdu so se pogostoma srečavali ter hodili skupaj domov. Tako sem se nekoč sešel z njim, namreč z mladim gospodom, ki je o njem govorila gospa Tatjana, da je ljubezniv in inteligenčen človek. Prišla sva si v gozdu drug drugemu nasproti po ozki stezi, kjer se ni bilo mogoče na daleč ogniti. Tudi se nisva skušala izogniti drug drugemu, ampak bilo je, kakor da sva se iskala. Pozdravila sva se, segla si v roke ter sedla na prvo klopico, do katere sva prišla. Gledala sva drug drugega, kakor da se že zdavnaj poznavata. Imam zelo slab spomin za imena in obraze brezpomembnih ljudi; tudi njega si nisem zapomnil; ali bil je, kakor sem si ga že davno mislil.

„Zdi se mi, da se dobro razumeva,“ je začel on.

„Mogoče, kako mislite?“

„Mislim si, da vem, kaj ste prišli iskat sem in kaj ste našli. Kajti tudi jaz sem prišel, sem iskal romantike in je nisem našel.“

„Vi je niste našli?“

„No, in vi?“

„Jaz sem je našel zelo mnogo.“

„Gospod, tega ne razumem.“

„Vprašanje je seveda, kaj si mislite z romantiko. Zame je na primer romantika mrtva in te sem našel tu zelo mnogo; meni je romantika nekako to, kar je človeku prva ljubezen; razumete: ono prvo mlado probujenje.“

„Ne gospod, potemtakem vi ne razumete romantike. Romantika je več; romantika je sila, ki prisili človeka, da ljubi, razumete: ljubi brezupno, blazno, neumno, ljubi, ne da bi vedel, kako in zakaj; je to nekako omamljenje, rekel bi, zmaga ljubezni nad človekom, in vidite: to je edina sreča. Ne vem, če sem vam prav povedal. Pomislite si torej človeka, kot sem jaz: skrbi nisem imel nikoli, denarja vedno dovolj, življenje mi je dajalo vse, kar sem hotel. Za denar vas ljubi vsaka ženska na svetu, gospod, in to je vaša velika nesreča; kajti tudi kadar nočemo, da bi nas ljubile zaradi denarja, ker si želimo njih čiste ljubezni do nas, i takrat jim ne moremo verjeti. Razumete: včasih bi si človek želel, da bi žena ne ljubila denarja, zakona, bogastva, bodočnosti, ali kakor se imenujejo vsi ti mefistelovi darovi, ampak da bi ljubila nas; to si želimo gotovo pri ženi, ki jo mi ljubimo. In glejte, jaz nisem srečal take žene.“

„Srečali je morda niste, ampak jaz bi skoraj ne dvomil, da je na svetu.“ Razburjeno je vstal in mi položil roko na ramo. Njegove oči so žarele v čudnem ognju.

„Gospod, smatram vas za svojega prijatelja, in verjemite, da ste tudi vi meni več nego navaden znanec.“

„To me zelo veseli, a ne vem, zakaj bi si morala to šele za-trjevati.“

„Zato, ker iz vaših poštenih oči ni videti, da bi bili prijatelj žensk.“

„Jaz — gotovo ne.“

„In vendar jih branite.“

„Dovolite, povedal sem svoje mnenje.“ Prijel sem ga za roko, ki se je še vedno tresla od razburjenosti. „Verjemite, da sem, kar se žensk tiče, popolnoma vašega prepričanja. Vendar včasih se mi zdi primerno opomniti besedo, ako gredo vaše misli preveč na eno stran.“

„Hvaležen sem vam za vašo prijaznost in priznavam, da je to spoznanje moj najlepši trenotek tukajšnjega bivanja.“ Sedel je zopet na klop.

„Torej, kakor sem rekel: nisem je srečal. In to me je bolelo tem bolj, ker sem je iskal, iskal ne tako, kakor bogat ženin išče bogate neveste, ampak iskal sem je s trpečim srcem, kajti velika boleost je bila v moji duši, ker me ni niti ena žena ljubila . . .“

„Dovolite vprašanje.“

„Prosim.“

„Ali je vam kdaj . . . oziroma ali ste kdaj iz ust žene slišali sladke besede: jaz te ljubim . . . oziroma: ali ste kdaj čutili drobno belo ročico v svoji roki, ki je hotela vam s svojimi stiski toliko povedati . . . ali recimo: ste čutili drhteče mlado telo, ko je hotela nedolžna deklica vam dati največ, kar sme: tih poljub? Oprostite, da tako govorim, ampak . . .“

„Sto in sto, gospod . . .“

„Torej prosim . . .“

Zasmejal se je naglas. —

„Vendar morda niste kdaj tega verjeli!“

„Jaz? . . . Jaz sem verjel.“

„Laž, laž, gospod, ne verjemite . . .“

„Jaz bi vendar mislil, da ni vedno laž, da je včasih vendar v vsem tem toliko lepe resnice. In kako srečni so oni, ki verjamejo! In recimo, da je laž. Glejte, tudi v laži je sreča.“

„Večja sreča nego v resnici.“

„Tega bi jaz ne trdil.“

„A jaz vam dokažem. Jaz sem o tem premišljal. Moja nesreča je v tem, da me ni laž premagala prej, predno sem videl resnico, kajti tako je prišlo, da nisem bil nikdar srečen. Sreča je v nevednosti, ki veruje v laž.“

„Kaj govorite, gospod?“

„Poslušajte, poslušajte, prosim. Kar sem rekel, je stavek, ki me je stal dolge noči premišljevanja. Zapisal in povedal ga je morda že kdo drug, mogoče tudi, da so ga že kje dokazovali in ponavljali, ampak tako, kakor sem ga vam povedal, je samo moj, ne ponovljen od drugih, nimam ga niti iz knjig niti iz pisem. Imam ga iz življenja.“

„Verjamem vam popolnoma; ne dvomim o njegovi originalnosti, ampak Oskar Wilde pravi, da na svetu ni nobena reč prav popolna. Zato si dovoljujem dvomiti, da bi bila sreča samo — poudarjam to zadnjo besedo — samo v nevednosti, ki veruje v laž.“

„Dobro. Znana vam je pripovedka o rajju in o kači in o drevesu spoznanja, ki kaže, da je človek zaradi spoznanja postal nesrečen.“

„Toda spomnite se Prometeja, ki so ga kaznovali bogovi zato, ker je prinesel ljudem ogenj, s katerim so se približali bogovom.“

„Hotel sem vam nekaj drugega dokazati. Prišel sem v mesto kot bogat dedič, ki razpolaga s svojim denarjem. Veste, kako se da krasno živeti; življenje je odprto; vse, kar hočeš za denar: pijače, prijateljev, žensk.“

„Razumem.“

„Torej razumete sedaj. Človek živi in spoznava: vse za denar. In nekoč se je zgodilo, kakor ste govorili preje: slišal sem one besede in bile so lepše nego vse moje dotedanje življenje. Verjemite — kako bi vam povedal — ljubil sem. Ah, bila je laž, prevara, vse za denar. Dokler nisem vedel, sem bil srečen; tu so prišli prijatelji in so povedali: Noriš, ona tvoj denar ljubi. — Ah, gospod, takrat je prišlo spoznanje: ljubila je kakor vse ženske po šantanih, po kavarnah in drugod — za denar... Od takrat ni bilo več sreče...“

„Dovolite, ali niste morda sodili krivo, morda so prijatelji govorili, kakor so hoteli.“

„Gospod, rekli ste, da ne ljubite žensk.“

„Ne ljubim jih, ampak hotel bi jim biti pravičen.“

„In vidite, tako je prešla mladost brez sreče, brez ljubezni. Polna življenja, uživanja, veselja, petja in pitja je bila — a ostala je tako prazna. Kaj je bilo prečutih noči, kaj prijateljskih družb, kaj veselih tovarišij! Koliko je steklo vina po mizah, po tleh — a duša je bila žejna, žejna, hrepenela je ven, ven iz kriččega življenja v tiho sobico, kjer bi se nasanjalo ob strani ljubeče žene. Ah, fej! Dovolite, gospod, da ne govorim več o tem.“

„Ampak to vendar ni mogoče, da bi nikdar, kakor sem rekel...“

„Da, da, parkrat se je vrnilo, kakor ste rekli. Toda to ni bila ona, ki sem jo skoraj ljubil kljub temu, da me je ljubila za denar, kajti kar je prišlo pozneje — gospod — tu ni bilo treba več prijateljev: videl sem sam . . .“

„Dovolite, da vam izrazim, kako globoko čutim z vami.“

„Srečen sem, da sem vam mogel vse to razkriti. Sedaj, upam, se bova poznala bolje.“

„Priznati vam moram, da moja usoda ni dosti različna od vaše.“

„Mislil sem si to, zato sem govoril z vami tako odkrito.“

„Dobro torej. Kakor vidite, tudi jaz ne ljubim žensk, dasi sem nekdanj ljubil . . .“

„Vi ste ljubili ženske?“

„Žensk ne, ampak ženo.“

„In ona vas je ljubila?“

„Ljubila.“

„Zaradi denarja, gospod, verjemite.“

„Ne mislim, da zaradi denarja, ampak tako, kakor si vi želite.“

„Gospod, vi ste bili srečen človek.“

„Bil.“

„Kaj se je zgodilo?“

„Pustila me je zaradi denarja.“

„Ni mogoče, gospod.“

„Ako ne zaradi denarja, torej iz ljubezni do drugega. Kaj hočete?“

„Fej!“

„No, ne vznemirjajte se; kakor vidite: jaz sem popolnoma miren.“

„In kaj sedaj?“ me je vprašal.

„Sedaj? Nič. Sešel sem se še potem z ženami, ki so mi govorile o ljubezni, in celo s takimi, o katerih sem si sam mislil, da jih ljubim, ampak verjel nisem niti sebi niti drugim. To je nesreča zame in za vas.“

„Vi ste torej nesrečni?“

„Prav tako kakor vi, kakor vsi, ki so izgubili vero in ne ljubijo več. Takih je mnogo.“

„Mnogo, mislite?“

„Da, zelo mnogo.“

„In kako živite?“

„Prav tako kakor midva: premišljajo, kako in kaj, in živijo do smrti. Danes, kakor veste, ni moderno streljati se, vkljub temu, da ljudje ne verujejo niti v Boga niti v srečo, niti v ljubezen niti sami vase.“

„Mislite?“

„Da, zato ker verujemo v življenje.“

„Vi govorite lepe besede.“

„Ako blagovolite poslušati, pridenem jih še par. Rekli smo, da smo si enaki, kar se tiče žensk: vi jih sovražite, jaz jih ne ljubim več; vam je ostal denar, meni ljubezen . . . In to je velikega pomena.“

„Kako to?“

„Z denarjem si vi vsaj deloma nadomestite to, da vas ženske niso ljubile; vkljub vsemu je vam odprt svet, življenje . . .“

„In vi, vi ljubite?“

„Jaz ljubim še sedaj ženo, ki me je ljubila pet let . . .“

„Pet let, nevernica. Gospod, tudi pet let je laž, laž, laž! . . .“

„Ampak vidite, jaz sem se onih pet let tako vživel v to laž, da ji še danes verjamem in ne dvomim, da je bila resnica. Verjemite, da ljubezen sama najbolj čuti med resnico in lažjo. Vi imate svoj denar, gospod. Ako bi denarju ne verjeli, ne imel bi nobene cene, cena je samo v veri, ki jo lahko čutite; ravno isto je ljubezen, gospod. Največja in najlepša ljubezen najboljše žene ni vam nič, če ji ne verujete; ako pa ji verujete, je vam vse, kajti v nji ima svojo ceno življenje. Tako je, vidite, meni ta ljubezen ostala tudi potem, ko je ona odšla z drugim . . .“

„Gospod, vi ste najsrečnejši človek na svetu. Tako sem hotel ljubiti, in zdi se mi, da je to moja nesreča, da nikdar nisem ljubil tako. In zdaj pomislite, kako gre: zima, soareje, predpust, plesi, pomlad, promenade . . . a nikoli nikjer, česar človek išče.“

„Ne iščite več!“

„Kaj govorite, gospod?“

„Ne najdete ničesar.“

„Vi me pripravite v obup.“

„Nasprotno, hočem vas rešiti.“

„Kako to mislite?“

„No, vi ste sem prišli iskat romantike? . . .“

„Da, dovolite, da vam pojasnim. Zimo in predpust sem preživel v mestu. Bil sem vsega sit do grla: plesov in zabav. Začel sem se grozno dolgočasiti. Ali je bilo vam kdaj dolgčas v življenju?“

„Meni? Ne.“

„Ah, vidite, meni je grozno dolgčas! Razumete, kako je to, ko je človeku dolgčas v življenju.“

„Da, razumem.“

„In vi tega niste skusili?“

„Ne, ker nisem nikdar čakal, da bi mi kratek čas delale ženske.“ Pogledal me je z resnim pogledom.

„Vi vendar ne mislite, da sem jaz čakal žensk.“

„Tega ne mislim, ampak mislim si, da vam je bilo dolgčas brez njih.“

„Ni res, gospod, zagotavljam vam, tudi pri njih mi je bilo dolgčas.“

„Da, da, to je ravno, ker vam že niso več mogle delati kratkega časa.“

„Vi vendar ne mislite, da bi ženske mogle delati kratek čas?“

„Ženske ne, ampak žena.“

„Toda zdaj sva tu, gospod, zdaj pride prvo in glavno vprašanje: kje najti ženo, ki bi jo človek ljubil tako, da bi mu ne bilo dolgčas?“

„Gospod, te ne najdete nikjer.“

„Torej, torej? . . .“

„Torej je ni treba iskati.“

„Ampak . . .“

„Treba je izpremeniti življenje tako, da ne iščete romantike, ampak življenja, resničnega in globokega, kakor je. Tam ni nikdar dolgčas, dela je vedno preveč.“

„Da, da, ampak midva, gospod, govoriva o sreči, ljubezni . . .“

„Vse je tam, vse v življenju.“

Vstal sem.

Ustavil me je z roko in rekel:

„A kaj tu?“ In je pokazal na gradič, ki je ležal med vrtovi v dolini.

„Tu? Kaj hočete tu?“

„No, pomislite, kako si človek lahko vse krasno predstavlja: te steze po gozdu, klopice v zatišju, čudoviti koti v prosti prirodi, in človeku se zdi: prideš tja in kdo ve, če ne srečaš tam ženske, o kateri si sanjal celo življenje; srečata se morda nekoč slučajno na stezi v gozdu, v hladnici, v zatišju se morda snideta, v kotu kje v senci dreves bodeta pisala v debla dan svoje sreče. Tako si človek predstavlja. In hiti ven iz mesta na letovišče.“

„ . . . in ne najde ničesar, razen . . .“

„Ampak lahko bi našel.“

„Da, ampak danes ni navada.“

„Tako govore ljudje, ki hočejo uauičiti najlepše, kar ima življenje, romantiko.“

„Romantike je mnogo, gospod, ampak življenja malo, zato so ljudje nesrečni.“

„Torej živite romantiko!“

„Toda kako?“

Zaslišali so se koraki. Gospa z dvema hčerkama se je vračala z izprehoda. Ena od njih je bila blondinka, druga brinetka. Pozdravila sva jih in videla sva, kako se je ozrlo dvoje ljubkih, zardelih obrazčkov. Odzdravile so molče in odšle naprej. Odšla sva počasi po poti. Čutil sem globoko nesrečo svojega novega znanca. Nisem

si mogel predstavljati boljšega človeka. Škoda je bilo samo, da ni ostal neveden, da ni mogel verovati v laž in da ni verjel resnici. Bil je romantik in v tem je bilo vse. Ljubiti je hotel iz vse duše, in kako je bil vreden ljubezni! Tako sva šla po poti navzdol, kjer so pred nama izginila bela krila gospodičen. Razumel sem to žejo, ki je pod njo omagovala njegova sanjava mlada duša. Pri tem niti čutil ni, da se je hotel napajati s solnčno svetlobo. Bil je dober človek, ampak dvomil je o vsem; zdi se mi, da je dvomil že o lastnih dvomih. Svet mu je dal toliko laži, da ni verjel že niti lastni svoji resnici. Sovražil je ženske, a ni mogel najti življenja in sreče izven njih. In ta človek je še iskal sreče v ljubezni, ko mu je sreča sama ponujala ljubezen.

Tako sva se razšla oni večer, krepko sva si stisnila roke in si obljubljal, da se o priliki zopet snideva.

* * *

(Dalje prihodnjič.)

Paberki o Korytku in dobi njegovega delovanja v Ljubljani.

Dr. Fr. Kidrič.

(Dalje.)

IV. (Str. 383–398): I. (str. 383–394) Vrazov rokopis, označen v Frankovem spisu takole: „... obsega zbirko 67 slovenskih narodnih pesmi, prepisanih po njem (Stanku Vrazu) za natisk. Ta neveliki rokopis je bil poslan v Zagreb v tiskarno Ljudevita Gaja, da se natisne, in najbrž obenem s Korytkovim rokopisom zagrabljen, da se pošlje v dunajsko cenzuro. Na kak način je prišel ta rokopis v Korytkovo zbirko in ali so bile pesmi, ki jih je prepisal Stanko Vraz, objavljene v njegovi (Korytkovi) zbirki, tega ne morem takoj konstatirati“ (103). Stvar pa je precej drugačna. Listi Vrazovega rokopisa niso vloženi po vrsti, a so celota treh skupin: a) pesmi I—XVIII (str. 393–394; 387–388) z nadpisom „Narodne pesni slovenske“ (str. 389) in s pripisom „Opomb“ ter nedatiranega Vrazovega pisma Prešernu (str. 388, konec in podpis str. 393 spodaj); b) pesmi XIX—XXXVI (str. 383–386) z nadpisom „Narodne pesni“; c) pesmi XXXVII—LXVII (stran 389–392) z nadpisom: „Narodne

pesni“ (str. 389). Vrazovo pismo je odgovor na Prešernovo pismo z dne 4. marca 1837, kjer je poročal Prešeren Vrazu: „Grof Auersperg... me je večkrat vprašal, ali si že poslal narodne pesmi“. (Letopis Mat. Slov. 1877, str. 159—160.) Na to svoje pismo se je pozival Vraz v pismu Prešernu z dne 2. aprila 1837: „Dobrotljivosti gospodu Serticha sem vsilil pri njegovem odhodu za Tebe pismo, kateremu je bilo pridejanih objednem 18 pesmi... Temu pismu prilagam nadaljevanje od 19—67“ (Anastasius Grüns Werke V, izd. Castle — Prijatelj, str. 16). Pismo samo ni datirano, pač pa namiguje v njem, da je napravil prejšnjega dne izpit pri prof. Schreinerju in da ga je prejšnjega dne povabil Vukotinović za Veliko noč (l. 1837. je bila dne 26. marca) v Zagreb. Vukotinovičevega vabila sicer med Vrazovo korespondenco ni,¹⁾ a ker se prvi semestralni izpit ni smel delati pred prvo polovico marca²⁾, je moralo nastati Vrazovo pismo med 16.—26. marcem 1837. Iz vsega pa sledi, da so to pesmi, ki jih je poslal Vraz Prešernu za Grüna. Grün jih je vrnil Prešernu in ta jih je izročil Korytku.³⁾ — 2. (str. 395 do 396): List Korytkove roke, neomenjen v Frankovem opisu: „ad pagin: 4 des 5. Heftes eine reine Abschrift für den Druk(!) --. Lepo poje černi kos“. Za pesmijo, ki je pisana v gajici, sledi opomba: „Es ist ein der aeltesten Lieder“, podprta z doslovnimi prepisi onih odstavkov na XIX., 211., 227., 229., 230. in 231. strani Petretičevih „Svzetih Evangeliomov“, kjer se omenjajo narodne pesmi, med njimi tudi „Lepomi poje cherni koz“ (str. 231). Pesem je dobil Korytko v „Narodnih pesmih slovenskih“, katere je prepisal Vraz za Grüna (št. IX.; gl. zgoraj št. 1). V Korytkovi zbirki ni izdana, pač pa v Vrazovi (NPI, str. 129—130). — 3. (str. 897): Listič s Korytkovimi izpiski o poljskem kralju Boleslavu II. iz Valvasorjevega dela „Topographia Archiducatus Carinthiae...“ 1688, str. 155; neomenjen v Frankovem spisu.

V. Ta zadnji oddelek zbornika je opisal dr. Franko takole: „Ostali del Korytkove rokopisne zbirke, str. 399—427, je sešitek 14 listov formata male četvorke, v katerem se nahaja na str. 401—404 list, pisan s svinčnikom z roko Jožefa Dobrovskega, najbrž prof. Vodniku, na str. 409—410, 413—414, 417—419 in 421—424 pa izpiski iz starih rokopisov in tiskov v slovenskem in cerkveno-slovenskem

¹⁾ Gospodu prof. dr. F. pl. Šišiću za pojasnilo hvala!

²⁾ Unger Wilh., System. Darstellung der Gesetze über die höheren Studien, Wien 1840, II, 125.

³⁾ Več gl. Časopis za zgodovino in narodopisje VII, Vrazov zvezek.

jeziku iz XV.—XVI. stoletja. Izpisi so pisani kje ob koncu XVIII. ali XIX. stoletja z eno roko, tenkim in ravnim latinskim pismom, žal, že precej obledelim, zlasti na mestih, ki so pisana s cinobrom, a pismo, pisano s svinčnikom in v nemškem jeziku, nahajajoče se v začetku teh izpiskov, ima datum 12. marca 1810. l.“ (103). — Liste od strani 405. dalje si je dr. Franko iz neznanih mi vzrokov pridržal. Domnevam, da obsegajo Zoisove notice. Trije listi, ki se nahajajo še v zborniku, a niso bili z drugimi deli vezani v knjigo, vsebujejo namreč res odlomke Dobrovskega pisem, a jih ni pisala roka Dobrovskega, ampak roka Zoisova. In pisma sama niso bila naslovljena Vodniku, ampak Kopitarju. V opazki k datumu pisma, ki je na čelu izpiskov, je to tudi izrecno povedano: „Dobr(ovský) in Brief ad Kop(itar)“. To so ekcerpti iz pisem Dobrovskega Kopitarju z dne 12. marca 1810 (= Istočniki I, str. 128, vrsta 8, — str. 129, vrsta 2.) in pa z dne 6. marca 1810 (= Istočniki I, str. 111, vrsta 11—20; str. 114, vrsta 14 — str. 115, vrsta 19; str. 119, vrsta 32 — str. 120, vrsta 23; str. 122, vrsta 33 — str. 123, vrsta 15). Kopitar je pošiljal namreč prva leta Zoisu pisma, ki jih je dobival od Dobrovskega (prim. Istočniki I, str. XXV. in 71). Tako mu je poslal tudi ti dve pismi, in Zois si je izpisal mesta o stari zgodovini Slovanov, ki so ga posebno zanimala, originala pa potem vrnil.

Izmed vprašanj, kako so prišli v ta zbornik komadi, ki jih ni pisal Korytko sam in ki tudi niso bili njemu namenjeni, ostane nerešeno le vprašanje, kako so prišli sem odlomki Zoisove ostaline: Zoisovi lastnoročni ekcerpti pisem Dobrovskega Kopitarju (skupina V), morda tudi Kopitarjev lastnoročni ekcerpt iz pisma Zupanu (skupina II, 2) in Vodnikov avtograf (skupina III, 1).

Usoda v slovensko literarno zgodovino spadajočega dela Korytkove ostaline pa ostane še vedno precej nepojasnjena. Videti je, da so dali po Korytkovi smrti njegovi starši v Ljubljani iz njegove literarne ostaline prodati, kar je hotel kdo kupiti, in da je kupil tudi Blaznik Korytkovo zbirko narodnih pesmi šele sedaj. Tako bi se dalo sklepati vsaj iz odstavka v pismu Trstenjakovega ljubljanskega korespondenta: „Da je Vaš prijatelj Emil Korytko umrlo, vam jurve znato ... Njegove sakupljene narodne krajinske pësme kupio jest sada naš tiskar Blaznik, koi je skoro natisnut dat će“ (Trstenjak Cafu 9. III. 1839, Zbornik Mat. Slov. II, 220). Ali je ta vest resnična? — Blaznik si je v svoj „Arbeits-Buch“ zabeležil pri vseh snopičih Korytkove narodne pesmi kot „Mein Verlag“,¹⁾ kar kaže, da Blaznik

¹⁾ G. dr. Šlebingerju za poročilo hvala!

zbirke res ni le natisnil (prim. IMK XIX, 79), ampak tudi založil. Še pred Blaznikovim natiskom prvega zvezka je priobčil nekdo iz Korytkove zbirke nekoliko pesmi tudi Vrazu, ki je sprejel izmed poslanih v svojo knjigo „Rejenko“ (NPI, XII, 203).

Z gotovostjo se sme trditi, da je kupil po Korytkovi smrti njegovo zbirko narodnih noš dr. Crobath (Carniolia z dne 1. I. 1844, str. 4). Koliko slik je bilo v zbirki takrat, se natanko ne ve: Vraz je poročal dne 17. maja 1841 iz Ljubljane, da od narodnih noš „ostavio je Korytko više šestdeset gotovih listah nakon sebe“ (Danica Ilirska 1841, str. 101). Kordesch je pisal leta 1844., da obsega zbirka „nad 80 slik“ (Carniolia 1844, str. 4); v kranjskem „Rudolfinu“, kamor so prišle slike vsled nakupa deželnega odbora iz zapuščine Lujize Pesjakove, ki jih je podedovala po svojem očetu dr. Crobathu, pa se jih nahaja le 70 (IMK XIX, 85).

Dr. Crobath pa je dobil obenem s slikami tudi neke tekste. V Vrazovem imenu je izprosil Rudež pri dr. Crobathu „vse zbirke pokojnega Korytko“ ter jih poslal Vrazu, da jih „da prepisati“. Proti domnevi, da bi bile med temi „vse mi zbirkami“ tudi zbirke narodnih pesmi (prim. IMK XIX, str. 80), pa ne govori Blaznikova zaloga, ampak tudi Vrazovo pismo dr. Chrobathu z dne 24. marca 1843, s katerim se zahvaljuje Vraz za pošiljatev Korytkove ostaline o običajih in navadah prebivalcev Kranjske“ ter se opravičuje, da je zadržal rokopise tako dolgo pri sebi, češ: „Imel sem toliko drugega nujnega opravila, da sem moral prepustiti prevajanje drugim mlajšim rokam, ki pa so svojo nalogo tako slabo rešili, da sem se pri primerjanju z matico prepričal, da je treba začeti stvar z nova, ker je bil prevod popolnoma napačen, in ta posel sem začel potem sam“ (Kres III, stran 427 — 428). Ali se ni ohranilo morda kaj teh prevodov v Vrazovi ostalini?

Pri zadnjih 5 podobah muzejske zbirke so zaznamovani posamezni deli obleke s črkami, in dr. Prijatelj je suponiral radi tega tekst in sklepal, da je našel morebiti tudi Kordesch slovenska imena kranjskih noš, ki jih je vplel v tekst k dvanaajstim l. 1844. v „Carnioliji“ objavljenim slikam te zbirke, v Korytkovi zapuščini pri dr. Chrobathu (IMK XIX, str. 86). Tudi naš zbornik Korytkove zapuščine ima zbirko takih imen (str. 9—17); da pa to ni tekst, na katerega se sme sklepati radi tistih črk, za to govori razen drugih okoliščin tudi ta, da so zaznamovani tukaj deli obleke s številkami.

K pošiljatkam, omenjenim v Korytkovih tiskanih oglasih, se pridružuje še par komadov, o katerih se da z gotovostjo sklepati,

da jih je Korytko dobil, drugi so mu bili obljubljeni, a v našem zborniku jih ni. Dne 22. julija 1838 piše Korytku Vouk (gl. zg. skup. III, 16), da mu pošilja obenem majhno skico Pokupljanov. Dne 26. julija mu piše Orešnik (gl. zg. skup. III, 18), da mu pošilja lastni opis običajev in obredov Hrenovčanov in pa prepis slovenskega opisa Trnovčanov, ki mu ga je poslal neki tamošnji kmečki prijatelj. Dne 28. julija 1838 je obljubil Vraz Korytku, da mu pošlje svoje opazke o slovenskih „starodavnostih, t. j. o narodnih običajih, pučnih mnenja, o ostancih praslavjanskoj bogo-, bajo- i zvezdoslovja i ostalih narodnih stvarih“ (gl. zg. skup. III). Andrej Dremel pravi v pismu z dne 28. julija 1868 (gl. zg. skup. III, 21), da pošilja obenem prinos k zgodovini Kranjske. Dne 13. septembra 1838 pošilja Kapelle (gl. zg. skup. III, 15) „ponižni članek“ in dostavlja: „Pesmi zbiram tuintam; kakor jih dobim, vam jih pošiljam“. Dne 20. julija je obljubljal Korytku Arko (gl. zg. skup. III, 17): „Pri najboljši volji še Vaši želji ne morem tako hitro ustreči, ker je sedaj pri meni veliko poljsko delo na vrsti, in ne morem stopiti z ljudmi v nikako familijarno razmerje“. Dne 8. novembra 1838 pa je sporočil Korytku Wolf (gl. zg. skup. III, 3), da mu hoče izročiti neka gospa oskrbnica v Poljanah pri Kočevju osebno več gradiva, zase pa je dostavil: „Upam, da mi prepíše gospod Andrej Lackner v kratkem čarovniški proces in pa seznamek krajev, kjer prebivajo Kočevci, na kar bom nemudoma ustregel Vaši želji.“ Ali se torej res ne da najti v kranjskem deželnem muzeju morda le še kaj več nego samo slike?

Dobršen del Korytkove literarne ostaline je prišel gotovo v roke njegovim gališkim sorodnikom. Na ta način je nastal tisti sedaj izgubljeni Korytkov zbornik, ki ga je videl pri dr. Maksu Gumpłowiczu prof. dr. G. Krek in ki je obsegal razen Korytkovih pisem sorodnikom zlasti mnogo stvari iz Prešernovega peresa (Prešernov Album str. 748—753). Kot dediščina Korytkovih sorodnikov so prišli v Galicijo pač tudi komadi sedaj Kristanovega zbornika Korytkove ostaline, ki nima s Gumpłowiczevim, kakor ga je opisal dr. Krek, ničesar skupnega.

Izvirne Korytkove pesmi so se našle doslej v dveh rokopisnih zbirkah: med Prešernovo ostalino se nahajajo tri (Letopis Mat. Slov. 1875, 156), v posesti g. P. pl. Radicsa pa zvezek Korytkovih poljskih pesmi (Radics, Frau Musica in Krain 40—41).

(Dalje prihodnjič.)

Književna poročila.

Bleiweisov Zbornik. (Zbornik. Na svetlo daje „Matica Slovenska“. XI. zvezek.) Uredil dr. Jos. Tomišek. V Ljubljani 1909. Natisnil Dragotin Hribar. Vel. 8°. LVI + 334 str. S petimi slikami.

Slovenska Matica stoji v znamenju jubilejev, ki jih skuša na kolikor možno primeren in dostojen način proslaviti. Zato je izdala že dva taka slavnostna zbornika in dvema nadaljnjima je snov že določena: zavzemali ju bodo Francozi in Ilirija. Za Trubarjevimi zbornikom je letošnji, Bleiweisov, vsekakor napredek — v tehničnem oziru. Trije najdaljši spisi so posvečeni Bleiweisovi osebnosti in osebi. V teh spisih so skušali pisci podati — kolikor je to sedaj možno — pregledne sestavke o Bleiweisovem delu in žitju. Ostali spisi se pečajo s podrobnejšimi raziskavanji o Bleiweisu in njegovu dobi.

Urednik Zbornika dr. Tomišek je zbral prispevke k Bleiweisovemu življenju in jih podaja v naslovni razpravi. Ta razprava obsega 50 strani in ima poleg nekaterih novih podatkov toliko slavnostne gostobesednosti, da bi bila lahko za dobro tretjino krajša. Zanimiv je oddelek o Bleiweisovih življenjepisih (XXV—XXXVII). — Najdaljši članek v Zborniku je dr. Lokarja: „Bleiweis in Novičarji v borbi za slovenski jezik in domače slovstvo“, sestavljen na podlagi Novic in pisem njih sotrudnikov. Spis je samo referat, v katerem so razne jezikovne borbe Novic in njihov kroga v časovnem redu sestavljene. Ni nikaka razprava, v kateri bi bila ocena Bleiweisovih zaslug za slovenski jezik; v to se ni pisatelj nikjer spustil. Tuintam je to sicer poskusil, a kmalu opustil. Hvalevredno pa je, da je v takih slučajih vsaj tuintam navedel našo znanstveno literaturo, kolikor je je poznal, tako da se lahko človek vsaj iz nje nauči, kako treba oceniti ta ali oni prepričanje v Novicah, kaj je iz Novic prešlo kot životvorno in plodno v naš današnji jezik, kaj je bilo napačno. Raznim kočljivim vprašanjem pa se je spretno znal ogniti; to se vidi posebno pri poglavju „u—v—l“, ki je obdelano na treh borih straneh, a brez vsakih podatkov iz naše bogate znanstvene literature o tem predmetu. Tako vidimo sicer borbo Novic in Novičarjev, a nazadnje od dr. Lokarja ne zvemo, kdo je imel v tej borbi prav, komu moramo pritrđiti na podlagi našega današnjega jezikovnega znanja, komu je pritrđil nadaljnji naravni razvoj našega knjižnega jezika. Ničesar ne zvemo o sadovih te borbe — bili pa so vsekakor zelo lepi, ker se je dr. Lokar skoro razjokal, ko je pisal o smrti „Novic“ (str. 77—78). S tem si je na preprost način prihranil rešitev težavnega vprašanja, kako in zakaj je delo Levstika, Stritarja in Jurčiča zadalo Novicam smrtni udarec. — Najzanimivejši in najtemeljitejši je spis dr. Lončarja: „Dr. Janez Bleiweis in njegova doba“ (izšel tudi v ponatisu), v katerem zasleduje pisatelj „postanek in razvoj narodno-političnega programa Slovencev do razcepljenja v konservativno in liberalno stranko“. V tem spisu skuša pisatelj podati analizo slovenske politike od Vodnikovih časov do Bleiweisove smrti (1797—1881). Te svoje namere pa pisatelj ni dovršil, te obljube ni izpolnil. V njegovem spisu zeva občutna vrzel; od l. 1849. je brez prehoda skočil kar v l. 1860 (str. 172). Tako je

obljubljena analiza pretrgana, človek pa se zaman povprašuje, zakaj in čemu. Najsi bo to desetletje državnega in cerkvenega samodršstva tudi bridko in usodno, preskočiti bi se nikakor ne smelo. Sicer se ves spis (141—244) odlikuje po širokem obzoru, vestnih analizah in zanimivem pisanju, tako da je res „branja vreden“ ne le za naše profesorje, ampak tudi za naše politike. Koliko ljudi šušmari danes v naši politiki, a koliko jih je dokazalo, da našo politiko res poznajo?! — Dr. Prijatelj podaja v članku „Bleiweis in drugi — pred policijo“ zanimive podatke iz dunajskega arhiva notranjega ministrstva (245—259), prof. Grafenauer pa prinaša „Opazke k Levstikovemu življenjepisu“ (260—277). Dr. Ilešič si je zopet izbral svoje priljubljeno torišče in piše „o slovensko hrvaški zajednici 1848/49“ (278—319). Zbornik sklepa spis o Bleiweisu kot zdravniku in živinozdravniku (320—327), ki ga je napisal dr. Dèmeter vitez Bleiweis-Trsteniški in s tem podal lep donesek k zgodovini našega strokovnega slovstva. Na koncu je pregled imen in stvari in kazalo vsebine.

Dvoje pa še treba omeniti, predno zaključimo oceno Bleiweisovega zbornika. Niti dr. Lokar niti dr. Lončar ne poznata Žigonove razprave „Donesek o razmerju med Janežičem in Levstikom“, ki je izšla leta 1907. v 4. letniku „Časopisa za zgodovino in narodopisje“ (str. 85—171) in ki ni samo skromen donesek, ampak temeljna razprava za umevanje Bleiweisa in njegovega „kulturnega“ delovanja. To obžalujemo zato, ker bi dr. Lokar s tem spisom pridobil široko obzorje, ki je potrebno za razprave Lokarjeve vrste in videl na njej, kak „kulturni“ delavec je bil Bleiweis. Dr. Lončar pa bi v tej razpravi poleg drugih impulzov dobil tudi dokaz, zakaj se je Levstik, ta rojeni poet, tako strastno in divje zagrizel v politiko. Oba pa bi dobila mnogo zanimivih dokazil za kulturno in moralno vrednost Bleiweisovega delovanja in vpliva.

V Lončarjevem in Lokarjevem spisu je porabljena obširna Bleiweisova korespondenca. Dr. Lokar pa je odbral iz pisem samo ona mesta, „ki se tičejo jezika ali so se mu zdela zanimiva v literarnem oziru“ (str. 1); dr. Lončar je korespondenco sicer porabil, priobčuje pa jo v izpiskih in registih že od l. 1909. v „Naših Zapiskih“ pod naslovom „Iz politične korespondence Dr. Janeza Bleiweisa“. Tako ekscerpiranje pa je neznanstveno in neekonomsko polovičarstvo. Tako smo dobili iz korespondence samo ono, kar se je v neki določeni znanstveni namen zdelo pisateljem važno. Pomisliti je treba pri tem, da je v korespondenci mnogo gradiva, ki se sicer na prvi pogled temu zdi brez pomena, ki pa bo za onega, ki bo iskal v njej kaj drugega, velike važnosti. Kdor zasleduje „prešernoslovje“ zadnjih let, ta ve, kako važna so včasih pisemska poročila za kombinacije, da si se zde na prvi pogled malenkostna. Sedaj pa bo vsak, ki bo skušal kaj specialnega dognati, moral zopet stikati za pismi in ponatiskovati odstavke in stvari, ki so bile že tu ali tam natisnjene. Čudno se nam zdi, da se Matica pri Bleiweisu ni držala pametnega in znanstvenega načela, ki ga je zastopala pri izdaji Murščeve korespondence (Zbornik VI. zvezek, str. 102—103). Bilo bi pač — — — — — boljše, če bi namesto tega obsežnega zbornika izdala Bleiweisovo korespondenco s preglednim uvodom in komentarjem. S tem bi ustregla znanstvenikom, a tudi širši publikii, ki jo zbirka avtentnih pisem vedno bolj zanima nego znanstvene razprave. Kar pa se sedaj godi z Bleiweisovo korespondenco, to je neznanstveno in nespametno polovičarstvo. Če preberemo ves ta zbornik, res ne vemo, ali naj Bleiweisa imenujemo s spoštovanjem ali pa ironično „očeta slovenskega naroda“.

Ciprijan Korošak.

C. Golar: Bratje in sestre v Gospodu. Sanje poletnega jutra. Knezova knjižnica XVI. 1909, str. 133 - 237.

Cankarjev vpliv na naše najmlajše književnike je bil nekaj let tako splošen in silen, da so ti njegovi posnemalci nekaj časa pisali v Cankarjevem jeziku in slogu, mislili z njegovimi možgani in reproducirali le čuvstva njegovega srca. Skoraj vse brez izjeme je bila ali Cankarjeva umetnost ali odsev njen. Zdi se, da je tudi to dejstvo nekaj pospešilo razvoj tistega čudnega razpoloženja med našim čitajočim občinstvom, ki je čimdalje bolj hladno postajalo napram naši novejši književnosti. Dasi Cankar temu ni bil kriv, da so ga posnemali poklicani in nepoklicani služabniki peresa, vendar se je mladina, ki se je seveda tudi že prej vedla, kakor da je vsak njen stavek sveta emanacija globoke in samočuteče umetniške duše, zdaj, ko je zapihal tej struji sovražen veter, brž potrudila, da bi zbrisala vse sledove, ki vodijo od Cankarja na njih steze. Seveda je bil to čisto naraven razvoj, znak dozorevanja, ali tudi tu velja: veliko jih je poklicanih, malo izvoljenih. Nekateri so sploh obupali nad seboj in svojo sposobnostjo, drugi so še naprej v potu svojega obraza orali svojo ledino, tretji pa so se na ta način res našli. No, to so bile gotovo najmočnejše osebnosti, ki so mogle vlti v nove oblike tudi nove vsebine. Med temi je bil zlasti C. Golar, ki je začel študirati naravnost na vrelcu narodne umetnosti, ki je skušal zase dvigniti skoro še netaknjeni zaklad narodnih pravljic in pripovedek. Jaz sem s posebnim zanimanjem opazoval to dejstvo. Ali priznati moram, da sem se sprva bal za Golarja in njegovo smer, dasi sem brž opazil resnost, s katero se je mladi pisatelj lotil predmeta, in uvaževal fini in bogati njegov poetični talent, brez katerega bi itak ne bil našel na to polje. Za svojo skrb sem imel tudi tehtnih razlogov, kajti način, kako je Golar v začetku uporabljal narodne motive in jih spletal s predmeti konkretnega, tedaj večinoma kmetskega življenja, mi ni vselej ugajal, ker je bilo marsikaj slučajno tja postavljeno in le zunanje zvezano in je pričalo, da se ta zunanja snov ni prestvarila v umetnikovi duši. V pričujočem delu pa nam podaja pisatelj celo mestno življenje, polno hreščočih in hripavih disakordov, v fantastno izrezljanjem okviru narodne pravljice, oziroma — samovoljno prikrojene pravljice. Ali baš ta poskus priča, koliko je Golar napredoval. Golar nas je z drugim naslovom, s katerim je hotel označiti svoje poetično delo, prav umestno opozoril, da imamo pred seboj neke vrste — sanje. S tem je povedal dovolj tistemu, ki more razumeti. Da potemtakem ne bomo pričakovali skrajne koncentriranosti dejanja, je pač razumljivo. Kljub temu pa dejanje napreduje nevzdržno, lica in liki junakov dobivajo čimdalje bolj ostre poteze, sanje se izgublajo kakor megle pred vzhajajočim solncem in v žarki, pa tudi pekoči svetlobi se nam prikaže slednjič tisto resnično in surovo življenje, o katerem bratje v Gospodu nočejo nič vedeti, ki pa jih nazadnje s svojimi krutimi in krivičnimi prikaznimi strašno osramoti. Zato nam slika Golar ob vsej rožnati poeziji, ki je razlita preko marsikaterega prizora, kljubu fantastnosti, ki prepleta vse dejanje, vendarle realne strani našega družabnega in duševnega življenja, saj nam predočuje naš pravi umetniški naraščaj iz polpretekle dobe, kakor je resnično sanjal in trpel, ustvarjal in umiral. Mračno stanovanje teh bednih junakov, njih zunanje in notranje življenje v vseh zdravih in bolnih prikazkih je očrtal pisatelj s tako ljubeznivostjo in vnemo, kakor more govoriti le umetnik o tem, kar je sam doživel ali videl, in s tako fino ironijo ter možgato odločnostjo, ki priča, da je sam že doživel dosanjale tiste težke sanje poletnega jutra. Zdi se mi, kakor da je to delo nekak obračun s preteklostjo, zato utegne postati pričujoči Golarjev umotvor znamenit mejnik v razvoju naše

umetnosti. Ako namreč odštejemo eterno-romantični par, Pogodina in lepo Klaro, ki vežeta pravljичno dejanje z realno-umetniškimi in svetskimi, najdemo, da so vsi junaki kljub svoji bolno-sanjavi naravi in smešnim donkišotskim gestam božanstveno domišljavih umetnikov dečki zdravih src in obisti, v katerih tiči bolj ali manj določno izraženo stremljenje, da bi prišli iz te meglene atmosfere sanj na solnčno poljano zasigurate realnosti in zavarovane eksistence. Celo Pogodin in njegova lepa Klara gojita v srcu to čuvstvo, dasi le potom pravljичne kraljice, ki jima naj pošlje balo in bogate poročne darove. Janez Cesar je velik oboževatelj umetnosti, sanjač in romantik, sicer pa junak, da malo takih pod slovenskim klobukom, zato pa se mu tudi posreči, da z ogoljenim sukničem in z romantičnimi gradovi v oblakih snubi in dobi bogato edinko, katere mati ima lepo vilo in 30.000 K v hranilnici. Najbolj originalen korenjak in najbolj zakrvnjen umetnik je pač slikar Matija, ki nima drugega kot pošteno in neomajno samozavest in ljubezni žejno srce, pa malo sreče in še manj zmisla za — realni svet. Pisatelj Svetel je pač menda slab pesnik, zato pa med brati najtreznejši mislec, ki se ne ustraši vreči preko plota vse umetniške maškarade in pogledati pravemu in surovemu življenju naravnost v obraz: postati hoče apostol socialne ideje. Sicer pa nima skoro nikomur več oznanjati svojih novih nauk, kajti družba se je razpršila, realno stremljenje je raztrgalo rožnate vezi, le slikar Matija, čigar globoka ljubezen je šla že od začetka preko mej fantastnega sveta na pota, koder je s trdo nogo hodila preprozajična njegova ljubica. Sploh so ženska lica očrtana, čeprav večinoma bolj površno, vendar vseskozi z bolj konkretnimi in določnimi potezami. Radi tega nas ne preseneča niti zaključek, ki se vrši na trdih tleh realnosti, katere žrtev postaneta pred vsem Svetel in njegova ljubica, ki vzame tercijskega suroveža, grdega usnjarskega delavca Franceta, prisiljena v to po brezsrčni svoji teti, ne da bi storil njen ideal, sedanji socialist Svetel, korak v njeno obrambo in rešitev. Če pomislimo na Cesarjevo svatbo z romantično Rožo na eni, na drugi strani na svatbo nežne Cilice s polomljenim Francetom, spoznamo ves prepad, ki zija med ideali in resničnostjo, med bojnimi svetom naših sanjačev-umetnikov in svetom, ki ga žive navadni ljudje. Zdi se, kakor da je hotel Golar pripeljati s tem zaključkom glavnega dejanja svoje nekdanje tovariše — ad absurdum. Da naredijo take skrajnosti, v katerih se giblje dejanje našega umotvora, na površnega opazovalca lahko vtisk neubranosti, se mi zdi razumljivo, ne smelo pa bi to biti pri človeku, ki piše kritike in misli, da razume — umetnost.

Dr. Iv. Merhar.

Novak Fr: Slovenska stenografija. Prvi del. Korespondenčno pismo. Druga, novo prirejena izdaja. Založila Katoliška bukvarna. Tiskala Katoliška tiskarna. Lito-grafiralna tiskarna J. Blasnikovih nasl. V Ljubljani 1910. V. 8: 76 litogr. str., 37 str. teksta. Cena nevez. K. 3.—

Iz skromnih početkov se je razvila slovenska stenografija do današnje dovršenosti. Prvi se je bavil s prevajanjem Gabelsbergerjevega nemškega stenografskega sistema na slovenski jezik okr. šolski nadzornik Fr. Hafner v Slov. Gradcu. Ta poskus iz l. 1876. je ostal marsikomu dolgo časa neznan, kaj šele, da bi prišel do praktične uporabe. Objavil ga je pred par leti zagrebški „Stenograf“. Istega leta kakor Hafner je dovršil prof. Ant. Bezenšek svoj prevod ter ga objavil v svojem „Jugoslavjanskem stenografu“; pozneje ga je nekoliko popravil in izdal kot učno knjigo v založbi „Matica Slovenske“ (1893). Tega prevoda so se z vno mo poprijeli slovenski gimnazijci posebno v Ljubljani, Celju in Mariboru. Nastali so stenografski krožki, ki so bili s prof. Bezenškom v vednem stiku in dobivali od njega potrebni

pojasnil. Taka avtentna interpretacija je bila potrebna, ker je bila učna knjiga pomanjkljiva, brez pravega sistema, nekateri deli so bili samovoljno in prisiljeno obdelani, n. pr. nekateri samoznaki in „zlogotvorni r“, ali pa pomanjkljivo, n. pr. medpone in končnice. Kljub temu je knjiga dobro služila.

L. 1898. je izdal prof. Magdič, starosta hrvatskih stenografov, slovensko stenografijo, ki pa se ni mogla tako udomačiti kakor Bezenškova; imela je svoje slabosti in je vrhutega naredila vtisk, da je le plod konkurence med Bezenškom in Magdičem.

Bila je torej velika razkosanost in negotovost v slovenski stenografiji. Vedno bolj in bolj se je kazala potreba, ustvariti nekaj enotnega. To nalogo je izbornorešil prof. Novak s svojo učno knjigo iz l. 1900. Ta knjiga ni bila v prvi vrsti namenjena šolskemu pouku, temveč je hotela odpraviti razne negotovosti takratne stenografske pisave, ustvariti zanesljiv sistem in stenografijo nekako kodificirati. Odtod njena obširnost. V tej knjigi je uvedel avtor nov praktičen znak za črko „v“, mojrstrsko obdelal medpone, končnice in členice, Bezenškovo nepraktično teorijo o zlogotvornem r pa odpravil in jo nadomestil z „združevanjem“ soglasniških znakov.

Po desetih letih je priredil prof. Novak novo izdajo, ki se od prejšnje precej razlikuje. Kot pretežno šolska knjiga ni urejena po sistematični metodi kakor prejšnja, temveč po praktični ali takozvani kalkulujoči, ki jo nahajamo tudi v najmodernejših nemških učnih knjigah. Po tej metodi se obravnava najprej najlažja tvarina, potem pa polagoma vedno težja. Pravila so skrčena na minimum. Knjiga se odlikuje in razlikuje od prve izdaje tudi po velikem številu praktičnih vaj, kar šolski pouk zelo olajšuje in mu podaje več zanimivosti. Dovršenost knjige bi bila še večja, ko bi bil stenogram uvrščen med tipografskim delom kakor v nekaterih nemških knjigah, n. pr. Fischerjevi, Kramsallovi i. dr. Toda s tem so združene tehniške težkoče, katerih ob sedanjih razmerah še ni bilo mogoče premagati. — Tudi v stvarnem oziru se knjiga razlikuje od prve izdaje. Odpravljen je znak za končni „s“, izpremenjeno je vlaganje črke „v“ v f, g in h, ki je sedaj isto kakor pri črki „p“ — „Stikanje“ soglasniških skupin: rg, rm, rp in rku je nadomeščeno s „stesnjevanjem“, kar velja tudi za zlogotvorni r. Isto izpremembo je opaziti pri zlogih: krč, drč, vrč, trč, trd, krd. To novo izražanje zlogotvornega r ni sicer tako dosledno kakor prejšnje, pač pa je enostavnejše in mnogo bolj praktično, tako da se mora tudi to šteti knjigi v dobro. Pravila o besednem krajšanju so preprostejša in krajša, kar daje tej izdaji istotako prednost pred prvo. Nadalje so odpravljeni samoznaki za: misel, mišljenje, to, vse in tolik-a-o, izpremenjeni so samoznaki: ako, povsod, ta, obče in izp., novi samoznaki so: mnog-,a-, sebe in medpona, oz. pripona — graf. — Ne zdi se mi pa čisto primerna uvrstitev nekaterih okrajšav med samoznake, n. pr.: nje, je, ji, mimo, nego, zmeraj, zunaj, zaradi itd, ker se lahko subsumirajo pod pravila, ki veljajo za izpuščanje samoglasnikov in za krajšanje členic; a to so malenkosti.

Končno naj še omenim, da je avtografiral stenografski del te izdaje avtor sam in je torej knjiga popolnoma pristno domače delo. Tudi ta del, ki zahteva neverjetno mnogo časa in truda, se je avtorju posrečil, tako da je lahko na svoje delo ponosen.

L. Mastnak.

Popolna slovnica esperantskega jezika. Priredil, izdal in založil Ljudevit K o s e r, Juršinci pri Ptuj na Štajerskem. Tiskal C. Albrecht (Maravič i Dečak), Zagreb 1910, 8°. 112 + II. str. Cena K 1'20.

Esperanto, umetni mednarodni svetovni jezik varšavskega zdravnika dr. Zamenhova, je postal srečnejši naslednik rajnega volapüka in šteje lepo število ljubiteljev po vsem kulturnem svetu. Optimizem esperantistov prorokuje tej umetni zgradbi sijajno bodočnost, in tudi naš slovenski prireditelj esperantske slovnice nam zagotavlja, da bo „naša književnost zaslovela v prevodih širom sveta, istotako krasota naših krajev potem esper. časopisja. Slovenski učenjak ne bo več pisal za par sto bralcev, slovenska glasba, slikarstvo in kiparstvo bo se cenilo daleč izven domačih mej, slovenski trgovec bo stopil na svetovni trg“ (112). Taki sirenski glasovi pač morajo privabiti dovolj radovednežev, da se za skromen znesek seznanijo z vsebino knjige, saj fonetika jim ne bo delala skoraj nikakih težav. Zanimiv je esperanto v tvorbi besed, in v tej preprosti konsekvenci občudujemo njegovega izumitelja. Besedni zaklad je seveda še nepopoln; mnogo izrazov za pojme iz raznih znanosti je treba šele ustvariti. Žal, da je Zamenhof za besede mednarodnega značaja, kakor so n. pr. fauna (bestaro = zbirka živali), šola (lernejo), tipografija, negativ itd., večkrat ustvarjal nove, kar učenja gotovo ne olajša. Čehu bo delal preglavice stalni akcent na predzadnjem zlogu, Nemec se jezi pri glasih dž in ž, Francoz se mora premagovati, da ne izgovarja dvoglasnikov au, eu, ai po svoje, Anglež kremži obraz, ko sreča v dveh iz nemščine sprejetih besedah „knabo, knedi“ njemu tujo skupino „kn“, Italijan izgovarja razne ci, ce . . ., kakor se jih je navadil v materinščini, važni končni vokali a, o, u postanejo, ker so nenaglašeni, v izgovoru Rusa, Nemca, Angleža, Slovenca nejasni, in vsi esperantski nadzorniki ne bodo mogli preprečiti teh prirojenih „razvad“. In kdo pa nam jamči, da ostane izgovarjanje tega umetnega stvora v družbi živih jezikov za vse čase neizpremenjeno in se ne navzame počasi njih barve, da bo madžarski esperantist le s težavo razumel angleškega? Da se uvede ta umetni jezik med nižje sloje ljudstva, to je utopija; da esperanto reši ali vsaj ublaži narodno vprašanje, tega ne bomo dočakali. In tudi druge koristi, ki nam jih obetajo esperantisti, se svetlikajo tam daleč nekje v megleni bodočnosti, da ne kaže hiteti za neizvršljivo idejo in zapustiti solidnih realnih tal. Komur pa preostaja časa in želi gojiti jezikovni šport, temu lahko mirno priporočamo — esperanto. — Iz bogate polemične literature za esperanto in proti njemu priporočam vsakemu dve trezni razpravi K. Brugmanna in Avg. Leskienu „Zur Kritik der künstlichen Weltsprachen“ (Straßburg 1907) in „Zur Frage der Einführung einer künstlichen internationalen Hilfssprache“ (Indogerm. Forschungen XXII, 1908, str. 365 — 369); mogoče se je nazadnje ohladila tudi pregoreča navdušenost zagovorniku esperantistov, Baudouinu de Courtenayju.

Dr. J. Š.

Slovinskočeški slovník. Sepsal Ant. Za v a d i l. Vydal J. Otto v Praze. (1910). 8°. 331 str. Cena K 4 60.

Češkoslovenskemu slovarju, ki ga je izdal A. Zavadiš že pred dvema letoma, je sledil sedaj slovenskočeški del. Ker nas veseli vsak pojav, ki nas bliža ostalim Slovanom, pozdravljamo tudi to delo, ki naj olajša Čehom čitanje slovenskih knjig, saj Očenáškov slovarček je komaj zadostoval najnujnejšim potrebam. Praktična poraba pokaže, ako bo ta del Čehom bolje služil, nego je prvi Slovincem. Za poskušnjo sem si izbral kratko črtico iz Cankarjevih Vinjet in našel na štirih straneh pet besed, ki sem jih iskal brezuspešno v slovarju, seveda takih, ki se v češčini ne glase enako s slovenščino. Z mirno vestjo pa bi bil lahko izpustil besede, kakor so na pr. „štupa, štruc, šunder, zarajtati, župa (Suppe), žnóder . . .“, saj Čehi menda ne bodo čitali ptujskega „Štajerca“.

Dr. J. Š.

Križan Jos. dr.: *Životopis Luke Zime.* (Preštampano iz „Naših pravica“.) Varaždin, 1908. 8°. 37 str. Cena 60 h. — Rojen 1830 v Majšpergu pri Ptujski gori na Štajerskem, je študiral Zima gimnazijo v Mariboru, zadnji razred pa je dovršil l. 1853. v Zagrebu. Dvajset let je bil profesor na srbski pravoslavni gimnaziji v Sremskih Karlovcih, nato 16 let v Varaždinu, a l. 1891. je prejel od kr. srbske vlade v Belgradu poziv na vseučiliško stolicu za grški jezik, ki jo je zavzemal 4 leta. Umril je 1906 v Varaždinu. Slovenec rodom, je deloval največ med Srbi in pisateljval v hrvatsko-srbskem jeziku. Znana je n. pr. njegova knjiga „Figure u našem narodnem pjesništvu“ (Jugoslov. Akad. 1880). Zima je bil dopisujoč član „Jugoslov. Akademije“, častni član „Srpske Maticе“ v Novem Sadu in „Srpske Akademije“ v Belgradu. — Kratko življenjepisno črtico o našem rojaku je napisal dr. Križan že pred 25 leti v celovškem Kresu (1885, str. 112—115).

Dr. Fr. Ilešič.

Dr. Albert Bazala: *Povjest filozofije.* Svezak II. (Poučna knjižnica „Maticе Hrvatske“, knj. XXXV.) V Zagrebu 1909. V. 8°. 344 str.

Gradil se pred našimi očmi prva jugoslovanska zgodovina modroslovja, ki ji gre popolnoma to ime. V obsežnem lanskem I. zvezku si je dr. Bazala ne samo osigural temelj za nadaljnje stopnje, ampak tudi očitno pokazal, da je za svojo snov poklican mož. Govoril je v I. zvezku o „narodni filozofiji grški“, a prvo poglavje letošnjega zvezka je filozofija helenistično-rimska, nato razpravlja o filozofiji v srednjem veku in obdelava novejšo filozofijo do Kanta. Iz tega načrta se vidi, da dobimo v prihodnjem (III.) zvezku zgodovino filozofije do najmodernejše dobe, morda celo do sodobnosti.

Značilno je poimenovanje posameznih dob; prvi dve sta vsebinski, ostale so, oz. bodo (najbrž) le časovne. S tem je Bazala implicite označil tudi načelno razliko med njimi: prvi dve sta samonikli in osnovni, druge se opirajo na razpoložljivo gradivo in si ga prikrejujejo v svoje potrebe. V sled te prikrejivne pač nastajajo po formulah in po zunanjem nastopu čisto nove struje, ako pa zasledujemo njih bistvo, razkrijemo vendarle kak vir ali vsaj virček v grški ali helenistični filozofiji. Našli bi seveda tudi za poznejše dobe kako vsebinsko skupnost (v srednjem veku n. pr. ozir na verstvo, v najnovejši na prirodoslovne vede), a težko bi prišli do abstrakcije kakega enotnega znaka. Zato se nam zdi razdelitev, kakor si jo je izbral dr. Bazala, utemeljena in praktična¹⁾; v njenem okviru se lahko umestijo pod posebnimi zaglavji vse struje.

Da je dr. Bazala v stari filozofiji prav doma, to je pokazal že ob več prilikah in zlasti seveda pri prvem zvezku našega dela. A radovedni in pomišljivi smo bili, kako bo zmagoval poznejšo snov, ki jo je imel prinesti že v drugem zvezku. Zdaj ga imamo v rokah in s pogledom nanj in vanj smemo naglašati, da se je avtor v gradivo vglobil tako, da mu njega prikrejitev očitno ne prizadeva skoraj nikakih težav več; kvečjemu je postal nekoliko gostobesednejši. Kako vestno se je pisatelj pripravil za snov, o tem svedočijo obsežne „Bilješke“, ki izpričujejo z viri, kar predava tekst, in izpopolnjujejo postranska vprašanja.

¹⁾ Le z ostrim poudarjanjem „narodne“ filozofije grške se ne morem prav sprijazniti; saj ni tako enotna, da bi se mogla imenovati narodna, bodisi v pomenu „nacionalna“ ali „ljudska“; ljubši bi mi bil izraz „starogrška“ ali „klasično grška“. Samoniklost grške filozofije je le *accedens*.

Velika težkoča za knjigo je tudi v njenem namenu: ona mora biti strokovnjaška in bi glede na svrhe „Matic“ morala biti tudi poljudna, saj ji je celo naslov le „poučna knjižnica“. Res ima dr. Bazala redke dar, da piše gladko, nazorno; a „zgodovina filozofije“ se za širše mase strokovnjaško kratkoinimalo ne da pisati. Dali bi se predočiti z gledi iz filozofije, t. j. filozofska praksa, a ne dá se razviti ves sistem od početka do današnje dobe; saj je že, če drugega ne, treba vedno in vedno govoriti z raznimi tehničnimi izrazi, ki so nenavadni (da govorim o našem slučaju) pretežni večini Matičarjev. Kajpada: ko bi naš pisatelj imel načrt, napisati zgodovino filozofov, potem bi bilo razmerje precej drugačno; sestavil bi življenjepisje dotičnikov, bi naštel glavna dela in kratko označil njih nauk. To bi bilo za širše občinstvo. Dr. Bazala pa piše zgodovino filozofije, zgodovino modroslovnih nauk, in mora zato zasledovati razvoj idej od njih početkov, iskati vezi med njimi, ležečih v psihi in zunanjem svetu. Na to polje pa mu ne morejo mnogi slediti; pogoj je kolikortolikošno poznanje vsakodobnih konkretnih razmer, često celo preporoč, sicer se ne ve, zakaj piše pisatelj o tem in onem predmetu tako obsežno, a o drugem kraje. Držal pa se je dosledno načela, izraženega v naslovu; ni se spuščal v biografstvo in historiologijo; nekaj malo življenjskih podatkov mora zadostovati; edino o Leibnizu piše nenavadno mnogo (str. 301–303). Naš nasvet za prihodnji zvezek (morda bosta še dva?) bi torej bil: nikakega ozira na tisto imaginarno občinstvo, ki se bo mimogrede v zabavni obliki poučilo o razvoju filozofije! — Takega občinstva — ni! Take knjige so za ljudi, ki imajo namen, voljo in zmožnost za resne študije. — Potem bodo imeli tisti, ki bodo vzeli in jemali knjigo v roke, še večji užitek nego zdaj; zdaj se jim knjiga predstavlja kot voditelj, potem jim bo prijatelj.

Zasnova knjige je naslednja: najprej podaje pisatelj v splošnem članku pregled o vsakem poglavju; ti članki, ki združujejo raztresene filozofske misli in težnje v celotno sliko, so se pisatelju zelo posrečili in jim gre tem večje priznanje, ker dobro vemo, kako težko je izluščevati taka jedra; s posebno plastiko se odlikuje uvod v obsežno srednjeveško filozofijo¹⁾. Za temi uvodi sledi snov sama, razdeljena po „šolah“, kjer je to bilo mogoče (v stari filozofiji), ali po snovnih skupinah, včasih se naslanjajočih na kako odlično osebo. To uklanjanje nasproti snovi se nam zdi pravilno; pisatelj se je izognil sicer preglednemu, a včasih praznemu shematizovanju. Teoretično bi se dala razpredelba, ki se je drži dr. Bazala pri stoični šoli, izpeljati pri vseh poznejših šolah in strujah (logika, spoznavalna teorija, fizika v širšem pomenu: s teleologijo, metafiziko itd., ter psihologija in etika); a razpravljanje bi zašlo v formalizem, ker so drugod le nekatera izmed teh vprašanj odločno zastopana ali pa prihaja v ospredje kaka dotlej postranska in jedva uvaževana ideja. V tej zunanji različnosti opredelbe se že sam ob sebi kaže napredek in nazadek v filozofskih pridobitvah, tako da je pisatelj spontansko prišel do svojega načrta, razkrivši v svojih študijah njega notranje vzroke. Kakor se vidi iz zgoraj navedenih točk pri stoični filozofiji, je dr. Bazala pri tem nanašal moderne filozofske termine tudi na staro filozofijo, kar je edino pravilno. — Omenjena prilagoditev načrta vsakokratni snovi se nam potemtakem zdi upravičena; vendar bi pri obsežnejših poglavjih želeli nekoliko koncesije shematizmu, ki bi olajšal preglednost. Osebnost, kakor je n. pr. Descartesova, sigurno zasluži posebe odstavke; a preveliko enovitnost dobiva

¹⁾ Naglasiti bi se še moralo, kako važni so ti srednjeveški viri kot namestniki izgubljenih klasičnih spisov.

razmerje, ako se on in poglavje „racionalizem“ enostavno enačita. Odstavek o Tomažu Akvinskem, na 11 nepretргanih listih, je pa res preveč; dobrodošle bi bile potniku kake markacije. Tu se vidi, da je snov postajala pisatelju že premogočna.

Za celotno snovjo se vrste razna razmišljanja in digresije; mali tisk označuje te dele kot manj važne, nekateri so potisnjeni tudi v opombe. A za svojo osebo se ne pomišljam reči, da so me baš ti odstavki najbolj zanimali; tu je pisal dr. Bazala najbolj po svojih lastnih študijah in nagnjenjih.

Vse opombe, zlasti navedbe znanstvenih pripomočkov, so natisnjene v dodatku. Iz teh napovedb spoznamo znanstveno delavnico našega pisatelja; dobro je opremljena, to mu moramo priznati; izmed temeljnih del pa pogrešam O. Bardenhewer, „Patrologie“ (Freiburg i. B., v 2. izdaji l. 1901), obširno in absolutno zanesljivo knjigo.

Drugi zvezek je vreden naslednik prvega in je bonum omen za prihodnjega.

Dr. Jos. Tomišek.

Barle Janko, Moj put na Volajsko jezero. (Preštampano iz „Prosvjete“, Zagreb, 1910.) Več slik krasi ta potopis skromnega potnika, ki si v ravnem Turopolju želi visokih planin, a se jih zboji, ko je v njih. Za Slovence je važen tisti del potopisa, ki govori o narodnostnih razmerah na Koroškem. „Ako vsi znaki ne varajo, bode slovenski Korotan, ta lepa in z vsemi prirodnimi krasotami obilno obdarjena zemlja, za Slovence izgubljen. V tej nekdanj povsem slovenski zemlji so ostale slovenske samo še nekatere doline, a drugo je že vse ponemčeno.“

Dr. Fr. Hešič.

Dr. Dragutin Prohaska, Ignjat Djordjić i Antun Kanižlić. Študija o baroku u našoj književnosti (Preštampano iz 178. knjige „Rada“ Jugoslovanske Akademije zn. i umj.). U Zagrebu, 1909. — Dva hrvatska jezuita, Djordjić iz Dubrovnika, Kanižlić Slavonec iz Požege, oba iz 18. stoletja, dosle znana većinoma le kot nabožna pisca, zakaj prvi je izdal „Uzdahe Magdalene“, drugi „Rožaliju“; v istini pa sta to značilna predstavnika posebne kulturne struje, epigonstva renésanse, ki se zove baročnost. Baročnosti v literaturi so poleg Poljakov izmed Slovanov deležni le še Hrvati, to je, baročno literaturo izcizeliranega umetnega sloga imajo tisti Slovani, ki so bili v tesnih zvezah z romansko renésanso. Prohaskaova studija je jako zanimiva; razkriva nam na pr. tudi literarna nasprotja različnih literatnih šol v Dubrovniku v prvi polovici 18. veka, ko je tam stala proti „Academiji degli ozioso“ („Društvo dangubnih“, „knjižnozborni skup pastirjev“), ki ji je bil član tudi Djordjić, „Akademija od Sturaka“ ali „Academia degl' Invidiati“ z ljudskimi in „naravnimi“ pesniki (na pr. z Gledjevićem). Ta zadnja str:ja je pripravljala — mišlim jaz — pot francosko-nemškemu racionalizmu, a pač tudi Kačiću.

Dr. Fr. Hešič.

**Grabowski Tad. Stan., Najnowsza historia literatur południowo-słowi-
ańskich i działalność prof. M. Murki.** Kraków, G. Gebethner i spółka, 1910, 4°
91 str. S sliko prof. Murka. (Najnovejša zgodovina jugoslovanskih literatur in delo-
vanje prof. M. Murka.) — Na krakovskem vseučilišču zastopa hrvatsko-srbski jezik
Tad. Stan. Grabowski, mlad Poljak, ki smo ga videli že večkrat na našem slovanskem
jugu, zadnjič lani ob Gajevi slavnosti v Krapini. Stojč blizu „Slov. kluba“
prof. Zdziechowskega v Krakovu in njegovega organa „Świata Słow.“, ima Grabowski
tesne zveze s Hrvati, proučuje in pozna temeljito hrvat. literaturo, a lani na Gajevi
slavnosti smo imeli priliko, ga čuti govoriti ne le hrvatski, ampak tudi slovenski.
In njegov najnovejši spis se tiče delovanja Slovenca, prof. Murka v Gradcu.

Na str. 7.—43. referira Grabowski o Murkovi knjigi „Geschichte der älteren südslawischen Litteraturen“ (Leipzig, C. F. Amelangs Verlag, 1908). Grabowski uvideva popolno upravičenost Murkovega postopanja, namreč enotne obravnave vseh jugoslovanskih literatur starejše dobe v znaku bizantinizma (ta princip družijo Jugoslovane v starejši dobi) ter poudarja važnost Murkovega dela tudi za rusko in rumunsko literaturo. Podrobneje obnavljajoč vsebino Murkove knjige, se Grabowski ozira na vse kritike in ocene, ki so izšle o Murkovem spisu, in navaja prilično tudi zlasti poljske vire, ki bi jih bil moral Murko uvaževati, posebe pa na koncu „Bibliografia Românească veche 1508—1830“, ki sta jo izdala rumunska bibliotekarja Joan Biani in Nerva Hodos (Bukarest, 1903) in pa knjižico rumunskega profesorja dr. I. Barbulescuja, ki je l. 1909 izšla v srbskem prevodu v Belgradu: „Rumuni prema Srbima i Bugarima naročito s pogledom na pitanje makedonskih Rumuna“. Grabowski poudarja nekatera načela, ki dajejo knjigi tako lepo obeležje, n. pr. „boj s partikularizmom jugoslovanskim“ in ozir na današnje naše razmere, ter pravi, da njene vrednosti ne morejo znižati „napadi nobenih bizantofilov in ortodoksov srbo-bolgarskih ali ruskih“. — Od str. 45—90. opisuje Grabowski Murkovo dosežanje znanstveno delovanje, spremljajoč tudi ta svoj referat o Murkovih spisih s kritičnimi opombami. Pri tem na pr. pravi, da sta dr. Drechsler in njegov recenzent dr. Murko premalo uvaževala vpliv poljske poezije, zlasti Mickiewicza na Vrazove „Djulabije“. Poročajoč o Murkovem pregledu jugoslovanskih literatur, ki je izšel v „Kultur der Gegenwart“, naglašajo Grabowski neenakost med poedinimi deli, zlasti nedostanost podatkov o ilirizmu in nekaterih poznejših hrv. pisateljev. Ves spis Grabowskega pa se končuje z izrazom vesele nade, da imamo še mnogo pričakovati od Murka, ki ima bogato znanje o slovanskem svetu in se odlikuje po svoji energiji, vztrajnosti in vnemi. A jaz bi končal ta svoj referat z izrazom iste nade o Tad. Stan. Grabowskem. Naše univerze nam morajo dati mož, ki gledajo preko često tako tesnih mej poedinih slovanskih narodov, mož, kakor sta Murko in Grabowski.

Dr. Fr. Ilešič.

Novi Akordi. Zbornik za vokalno in instrumentalno glasbo. Urejuje dr. Gojmir Krek. Založnik L. Schwentner v Ljubljani IX let. (1910), št. 1—3.

Z letošnjim letom so Novi Akordi započeli devetkrat vroč in doslej le, žal, malo uspešen boj za povzdigo slovenske glasbe. Kolikokrat jo omahoval prapor v Krekovi roki! Nanj so se obešali „strokovnjaki“ in zakotni kritiki, ki so hoteli z enim krpanskim mahljajem obglaviti Kreka, Lajovica in še par drugih. Kritiki „po poklicu“ pa so z dvema, tremi frazami dokazali, da poznajo le negativno oceno ali pa hvalijo, a oboje le zato, ker glasbe ne razumejo. Večina listov se je odela v grobno tihoto, prezirajoč vse, kar ne sega do umetniške višine „Mladih vojakov“. O pevskih društvih je bolje molčati. Od „Glasbene Matice“, doli do ponočnjaških „kvartetopircev“. — nihče, pa prav nihče se skoro ni zmenil za „Nove Akorde“. Drugorodni ocenjevalci in glasbeni literatje se tepo med seboj za eno samcato

frazo tega ali onega glasbenika, za en samcat \sharp ali \flat ; Krek pa že deveto leto orje in seje, a kar je našel, zapredli so pajki, predjedli molji v temnem skladišču založnika Schwentnerja . . .

Urednik dr. Krek dodaja letos Novim Akordom glasbeno-književno prilogo. Uvidel je, da treba maši tudi pridige. Pred vsem je prilogi namen, razširjati med nami glasbeno obzorje, razjasnjevati posamezne umotvore, ustvarjati temelj slovenski glasbeni književnosti, slovenski glasbeni zgodovini, stalni slovenski glasbeni terminologiji, zavzemati se za nam še neznano pravno stran glasbene produkcije, vzgajati glasbeni naraščaj, dajati pregled vseslovenskega glasbenega delovanja. Priloga naj bi služila tudi pevskim društvom v objavo njih glasbenih priredb in ocen, statističkih in drugih podatkov o svojem delu in napredku. Bila bi torej lahko glasilo „Zveze slov. pev. društev“, katero skrb so „Zvezi“ prevzeli Novi Akordi ali bi ji lahko prevzeli, če bi se med „Zvezo“ in N. A. dalo kaj govoriti. Razumljivo je, da tako mnogovrstno vsebino obsegajoče priloge ne more polniti en sam človek. Zato prosi urednik dr. Krek slov. umetnike, teoretike, zgodovinarje, vsa glasbena društva sodelovanja. Do sedaj so izšle tri številke in tudi le tri sodelavce — poleg urednika samega — sem čital v prilogi. Lajovic (1. št.) poroča o komornem večeru dne 1. decembra l. l. v Ljubljani. To poročilo ter tudi ono v 2. št. o Savinovi operi „Lepa Vida“ je vredno, da se čita večkrat. Lajovic je ocenjevalec in poročevalec, ki stvar razume; on da poročilo nekaj samosvojega, originalnega. Njegova kritika ni samo negativna. Negativna kritika sploh ni kritika, ampak izrodek neznanja, še večkrat pa nevoščljivosti in osebnega sovraštva. Resen ocenjevalec bi moral biti v svoji stroki izšolan in očiščen vse konvencionalne navlake. Imeti mora tudi pogum, povedati resnico diplomiranim „bogovom“. In tako zdravo, pozitivno kritiko piše Lajovic. Nekaj neznatnihotic in glasbenih poročil sem napisal jaz, eno tudi Anton Svetek. Vse drugo pa Krek sam! V 1. številki ocenjuje E. Adamičeve „Tri skladbe za klavir“, Fr. Ferjančiča „Mešane in ženske zборе“ in Ign. Hladnika „Desetero moških zborov v narodnem tonu“. Zanimivo je tudi njegovo poročilo o prvi predstavi Srečko Albinijeve komične opere „Baron Trenck“ na Dunaju v Ljudski operi. V 2. številki je napisal oceno „Človeka nikar“ Jos. Michla, Ant. Foersterjevo „Domovini“ in „Kovačevega študenta“ Vinka Vodopivca. V 3. številki je popisal po poročilu D. Jenka postanek slov. marzeljeze „Naprej zastava Slave“ — oficijelne slovenske himne, žal, še nimamo —. Zelo zanimiv je drugi članek „Hugo Wolf in Slovenci“, v katerem na podlagi naše narodne pesmi „Se davno mrači“ itd. dokazuje, da Wolfova glasba v prvih pričetkih ni bila prosta vplivov slovenske okolice. Ob tej priliki se je spomnil tudi naše slovenske utilitaristne umetnosti. Nadalje kritikuje Vinka Vodopivca „Moške zборе“. Na kratko je orisal tudi Vjek. Rosenberg-Ružičevo življenje in njegovo glasbeno ustvarjanje. Vse tu omenjene ocene so pisane spretno, duhovito, in pričajo, da je Krek vsako delo preštudiral in potem neizprosno ločil dobro in slabo. Tako temeljitih glasbenih ocen še nismo do sedaj imeli. Žel el bi Kreku tam, kjer je treba, še nekoliko več ostrine; zlasti pri oceni mojih klavirskih skladb bi me bil lahko prijel krepkeje. Vseh drugih krajših in daljšihotic je okoli 150. To so statistički podatki pevskih društev, zapiski o slovanskih glasbenikih, njih skladbah. V lažje umevanje objavljenih skladb napiše vsakokrat daljši komentar, ki bi naj zlasti služil pevovodjem in vsem, ki bi na kakršenkoli način uporabljali komentirane skladbe. V „Listnici uredništva“ preresetuje doposlane glasbene poskuse, odgovarja na razna aktualna vprašanja itd. — Priloga N. A. je torej v resnici mnogostranska

in bo poznejšim raziskovalcem naše glasbene zgodovine dragocen in neizčrpljiv vir. Priskočiti mora v pomoč še mnogo več sotrudnikov in lahko se bo morda razvila v samostalen glasbeno-književen list, edinega, ki bi ga imeli poleg „Pjevač-kega vestnika“ na slovanskem jugu.

Teže mi je oceniti v teh treh številkah izišle skladbe. Odklanjam vlogo „sodnika v umetnosti“, ker moja sodba je večinoma subjektivna, torej ne absolutno veljavna.

Vjekoslav Rosenberg-Ružič je objavil dve skladbi za klavir: „Andante“ in „Scherzo.“ Značilne so pri Rosenbergu klasične forme. Moderna ni niti iznajdba, niti izpeljava motivov, niti harmonija, vse je prirojeno šolskim potrebam in v šoli bi Rosenbergov klavirska dela izvrstno služila. Jaz za svojo osebo se nisem ogrel ne pri igranju „Andantina“, ne „Scherza“ Skladbi. pa sta brezhibni, zaokroženi delci, ki pričata o spretnem kontrapunktnem znanju Rosenbergovem. — Nadalje so v 2. in 3. zvezku še tri klavirske skladbe. Adolf Feix, vodja podružnice „Glasbene Maticе“ v Celju, se je do sedaj prvič oglašil v Novih Akordih s „Slovensko rapsodijo, I.“ Adolf Feix je Čeh. Ne zadostuje vzeti dve tri fraze iz slovenskih narodnih pesmi, jih predelati „po domače“, opremiti jih s številom šablonskih fraz in nazvati to slovensko rapsodijo. Delo je sicer rapsodijsko, a slovensko odločno ne! Slovenske glasbe ne more tvoriti samo oprema, obleka in govorica, treba ji je slovenske duše, in te ne more pogoditi, kdor ni zrasel med nami, kdor se ne veseli in žalosti z nami. Slovensko čutiti se ne naučiš, ker se to naučiti ne more, zato niti ena mnogoštevilnih skladb, in naj so jih napisali Foerster, Procházka, Nedved, Hoffmeister, Michl, Mašek pa Feix, ni slovenska po svoji glasbeni vsebini. — Bolj mi ugaja Pavčičeva „Stara pesem“. Par kratkih, ljubeznivih glasbenih misli sladko-liričnega značaja, kakor se same nehote izlijejo v klavir, če sediš pri njem v somraku in misliš na davno izgubljeno ljubico. Nič več trna v srcu, zaceljena je rana, le en sam kratek glasnejši vzdih — ondote *fff* niti ne smatram za resnega — in vse se zopet potopi v resigniran *pp* in *ppp*. Srčkana skladbica mi je napravila resnično veselje.

Čemu je bilo treba Bunčeve „Sokolske koračnice“, res ne vem. In „sokolske“. To si mislim jaz vse drugačno, pred vsem pa ne tako pristno laškega kolorita. Ali misli Krek, da je treba res koncesije vsakemu okusu? Pa še nekaj! Čemu delati nesrečno in tako brezuspešno konkurenco znani naši „Sokolski koračnici“? Kaj boljšega, popularnejšega ne bo mogoče izlepa ustvariti. Samospenov je v zadnjih treh številkah N. A. šestero. Nedvomno prvo mesto gre Lajovčevemu „Cveti, cveti rožica“. Kaj je Lajovic našemu povprečno glasbeno izobraženemu občinstvu? Večini je znan iz listov, a to še od takrat, ko je zapustil komaj konservatorij. Pevovodje in pevci ga imajo za strašilo. Od kod to? Nihče se mu ni približal, mu pogledal pogumno v komplicirane akorde, pretehtal njegove vrednosti, ker je njegov klavirski part silno težak, masiven, natrpan z množico križev in bejev, ker menja barvo hipno, kakor kalejdoskop, ne zapustivši vsled tega trajnega vtiska. Zdi se mi, da bo tudi še nekaj časa minilo, predno pride Lajovic do zasluženega vpoštovanja. In petje! Tako samosvoje, prezirajoče vse, kar smo svojega poznali do sedaj, vodi on melodijo; preprostemu ušesu neumljivo, pisano le pičlemu številu poklicanih. Jaz za svojo osebo sodim, da manjka Lajovcu širine razpoloženja, da se posamezni vtiski ne morejo uglobiti v poslušalca ravno zato, ker gre vse tako hitro mimo nas, kakor če gledaš na pokrajino iz hitro se vozečega avtomobila. Končna vsota te ne zadovoljuje, čutiš, kakor da ti je ostal Lajovic nekaj dolžan,

kakor bi bil pokusil nekaj pikantnega, a samo — pokusil. Pri vsem tem pa bi moral imeti Lajovic Ivana Krstnika. Nihče nas ni pripravil nanj. Zato tu revolucija, tam strah, največkrat pa hladno odklanjanje. Vse to velja tudi Kreku. — „Cveti, cveti rožica“ se odlikuje torej, kakor vse Lajovičeve skladbe po odlični deklamaciji, zanimivi harmoniji, cvetočem spremljevanju klavirja. Slog in razdelba najmodernejša, snov pesmi sosedna, kakor že ima Lajovic navado, da prerad posega za uglasbitev po nemški, ruski in hrvaški lirični literaturi. Kratka skladba je ena izmed najlažjih, a najsrečnejših njegovih.

V drugem sešitku so Šantlovi „Galebi“. Preprosta stvarca brez harmoničnih in melodičnih zanimivosti, spominjajoča na to in ono. Končna nota je seveda tiskovni pogrešek. Za „Galebe“ se bo našel hitro pevec in to je že skladbi prijetno priporočilo. Zanimivejša je Mirkova pesem „Kateri kerub...“ kakor po zmiselni deklamaciji, tako vsled zanimivo predelane glasbene misli, ki je zdaj v glasu, zdaj v klavirju. Zdi se mi, da manjka pesmi le duševnega izraza. Prosil bi tudi g. Mirka, naj se skuša oprijeti kolikor mogoče slovenske terminologije v znamenjih za čas, moč, izraz itd. Nemci so se že davno otresli neumljivih in kompliciranih glasbenih izrazov, skušajmo to tudi mi. O Ljudmilo Lendovškove pesmici „Kaj mi mar je domovina“ piše urednik: „Skromno delce, ki nam ga je vposlala nežna roka, priobčujemo kot vidno znamenje, da tudi ženski spol simpatizira z našimi težnjami, da se hoče tudi on dejansko udeležiti kulturnega dela. Iz nežne roke prihajajoče pesmico izročujemo zopet nežnim rokam, ki bodo znale najbolj ravnati s to mimozno stvarico“. Krek je kavalir! — V opravičilo svojih „Otroških pesmi“ naj omenim, da stremi reformatorsko gibanje šolskega petja za tem, da postane učenec pri petju samostojnejši, da naj se vpliva tudi na umetniško naobrazbo njegovo. V to služi spremljevanje petja na klavirju, ki bodi v vsaki šoli, gosli pa naj služijo le v intonacijo. Slovenci do sedaj še nismo imeli sličnih pesmi za otroke s klavirjem. Če so moje uporabne, o tem seveda ne smem soditi jaz.

Končno prehajam k zborom. Šest jih je, in sicer: Krekova „Barčica“, Grozdova „Zdravica“, Gerbičev „V boj“, Schwabov „Večer na morju“ in dva moja. Nedavno sem prelistal nad 200 nemških moških in mešanih zborov, hoteč spoznati hrano stoterih nemških pevskih društev. Bili so to zbori renomiranih nemških skladateljev, katerih imena sem čital na koncertnih sporedih mnogih nemških pevskih društev. Vseskozi „Liedertafelstil“, sam dolgčas, pustinja, semtertam kaka oaza. Bil sem ponosen, ko sem se vrnil domov. Nemci imajo sicer reformatorja moških zborov Hegarja, imajo Streicherja, ki pa se naslanja na prejšnjega, R. Strausa, Schillinga, Weingartnerja, a imajo tudi sto drugih, ki so mnogo, mnogo slabšega ustvarili, nego je n. pr. Krekova „Barčica“ ali Gerbičev „V boj“, ali Schwabov „Večer na morju“; nemško blago se seveda povzdiguje v deveta nebesa, a naše se praši po arhivih. Zlasti Krekova „Barčica“ je nekaj posebnega. Moram pa povedati takoj, da „Barčice“ najbrže ne bomo nikoli slišali. Imam skušnje s Krekovimi zbori. Če bi imel naobrazene pevce, bi še morda šlo, a z ljudmi, ki so jedro naših pevskih društev, ne bo uspelo. In tako se nese naša slovenska pesem v Prago, pa v Belgrad in se trdi, glejte, to je naš napredek, to naš umetniški višek, najboljše pa leži doma! In vendar bi se glasbeni nivo našega ljudstva kmalu vzdignil, če bi le pevovodje količkaj hoteli in znali. Koliko se je že govorilo o tem, koliko zabavljalo, pa bo še treba kapucinad à la dr. Max Steinitzer... „Barčica“ in „Večer na morju“ sta dva moška zbora, globoko čutena, ki ne bosta nikdar zgrešila svojega vpliva na poslušalca. Treba pa potrpljenja

pri študiranju. Peti se morata s srcem in dušo, brez običajnega kriča in viča. Oba, Krek in Schwab, ljubita široko ležeče akorde, zgoraj do *h*, spodaj do *f* in še niže . . . Že to ostraši pevce. Za moške zборе so primernejše ozke harmonije, ne prenizke, a tudi ne previsoke, tako nekako dve oktavi od *G* do *g*. Kar je več, tega se pevci boje; saj dobri, globoki basi in visoki tenorji so zelo redki. Prav iskreno priporočam oba zboru dobrim pevcem. Z dobrim vzgledom se lahko ponaša Michlov zbor v Gorici, ki je že naštudiral „Večer na morju“. Kdo se bo lotil „Barčice“? Pogrešam tiste zdrave, skladateljem in pevcem prijetne tekme v pevanju novih zborov, ki jo vidim pri nemških društvih. Upajmo, da še tudi to pride! Prav dober, goreč zbor je Gerbičev „V boj“, pri nas priljubljene „Ura!“ - vsebine. Neki mesečnik je svoj čas tožil, da nam manjka krepkih, navdušujočih zborov, češ, prevpili smo se že „Jadranskega morja“ in drugih takih. No, „V boj“ bodi izprememba. S svojo ostro ritmiko in plamenečo melodijo bo vzbudil mrtvece. Jaz imam daljši mešan zbor „Prekmorska pošta“ in četverspev „Prošnja“. Prvega je že pel zbor podružnice „Glasbene Matice“ v Trstu, z drugim bo pa treba čakati lepših časov.

Emil Adamič.

Koncert „Glasbene Matice“ v Zagrebu, ki se je vršil 7. maja na častno povabilo damskega odbora za Strossmayerjev spomenik, je bil pravi narodni praznik. V slavnostno razsvetljenem gledališču je otvoril koncertni vodja M. Hubad umetniški večer z Dvořakovo ouverturo „Karneval“. Ant. Foersterjev zbor „Povejte ve planine“ je izbrano občinstvo sprejelo z navdušenjem; izmed pesmi, ki jih je pela gospa Mira Costaperaria-Devova, sta najbolj vplivali dr. Gojmir Krekova „Tam zunaj je sneg“ in Oskar Devova „Pastirica“, zadnjo je morala ponoviti. Mešana zboru E. Adamičeva „Zapuščena“ in Fr. Kimovčev „Izgubljeni cvet“ sta splošno ugajala. Nepopisen efekt je napravila Sattnerjeva „Jeftejeva prisega“ s sodelovanjem opernega pevcu J. Betetta, ki je pel med drugim s posebnim uspehom Lajovčevo „Svetlo noč“ in Vilharjevega „Mornarja“. Koncert je zaključil dr. A. Schwabov koncertni valček „Dobro jutro“. — Hrvatski listi so prinesli o koncertu nad vse laskava poročila. Pri tej priliki so obiskali nekateri Slovenci umetniško razstavo kiparja Meštrovica in slikarja Račkega ter z občudovanjem in spoštovanjem pozdravili upodabljalno umetnost bratskega naroda.

Ledánov.

Trubarjev spomenik v Ljubljani. Brez vsakega slavnostnega hrupa so odkrili dne 1. maja t. l. ustanovitelju slovenske književnosti najlepši spomenik, kar jih more pokazati naša Ljubljana. Srečno je izbran prostor nasproti Narodnemu domu ob vhodu v Lattermanov drevored, kjer ostane mestni šum in prah za nami. Ta deviška marmorna belina v zeleni okolici nas skoraj spominja na mir, ki plava nad grobovi. Živo stoji pred nami mož energije, in nehote obvisi pogled na čelu in očeh misleca, ki gledajo odločno izpod močnih obrvi. Oprte roke drže knjigo, glava je nalahko sklonjena — govornik pred množico. Brez malenkostnih okraskov

in simbolov se ti vtisne globoko v spomin možata osebnost Trubarjeva. In vendar je celotni vtisk mehak in mil, saj ga je ustvarila lirična narava umetnika Bernekerja.
S.

Eliza Orzeszkowa, slavna poljska pisateljica, je umrla 18. maja v Grodnu ob Njemenu. Rodila se je l. 1843. v Mitkowszczyzni pri Grodnu in se s 16. letom poročila z bogatim grajščakom Petrom Orzeszkim; toda zakon ni bil srečen. Bolestna razočaranja njene mladosti in usodepolna leta 1861–1863, ki so vzdramila tudi poljsko ženstvo iz prijetnega spanja, potegnili so Orzeszkowo v javnost, in začela se je udeleževati poljskega narodnega delovanja, predvsem je posvetila svoje moči emancipaciji ženstva. V pretresljivi povesti „Marta“ je naslikala njegovo bedo; v svojem prvem večjem romanu „Gospod Graba“ pa nam riše usodo nesrečnih, nenakih zakonov, ki jo je doživela sama. Sočutje z nesrečniki je rodilo novele iz življenja Židov, bedno stanje kmetov in vaško plemstvo v svoji odurnosti ji je dalo snov za roman „Bene nati“. Orzeszkowa je živela sedanjosti in ni posegla v bogato zgodovino svojega naroda; umetnost je družila s tendenco. Mnogoštevilni leposlovni spisi so razširili njeno slavo tudi čez meje poljske domovine. V slovenščino je prevedena „Stara Romanka“, ki jo je objavila Gabrščkova „Slovanska knjižnica“ (št. 6–7), prevod krasne „Mirtale“ pa čaka založnika.
S.

Lužica 1909. Ne moremo si misliti naroda, ki bi se ob težjih pogojih bojeval za svoj obstanek kakor Lužiški Srbi. Obdani od vseh strani z morjem sovražne tujine, neznatni po številu — vseh je komaj blizu 160.000 duš, — razkosani po veri v protestante in katolike, razcepljeni po narečju v Gornje in Dolnje Lužičane, spadajoči pod Saksonsko in Prusko, tolerirani kot etnografska zanimivost, varovani menda iz verskih ozirov od saksonskega dvora, živijo vzlic temu svoje lastno narodno in kulturno življenje, dasi so jim pred nastopom lužiških buditeljev Zejlefa, Hornika in Smolefa Nemci že po desetletjih prorokovali smrt.

Verno zrcalo njih bornih razmer je „Lužica“, edini njih leposlovni list, ki je lani dovršila svoj 28. letnik. Namenjena je sicer vsem Lužičanom, vendar je v dolnje-lužiškem narečju le kratka pesmica v avgustovi številki, isototako je sedaj po izstopu dr. Muke iz uredništva skoro izključno katoliška, dasi so katoliki komaj desetina vseh Srbov.

Dvakrat se je Lužica lani oblekla v žalno obleko, saj je izgubila zaporedoma ne le svoja urednika, temveč najboljša in skoro edina pesnika, ki sta umrla eden v najboljših letih, a tudi drugi še mnogo prezgodaj: Mikławš Andricki in Jakub Bart-Čišinski. Andricki, pesnik in rodoljub v najboljšem pomenu besede, je še v XI. let. „Sl. Přehleda“ podajal tužno sliko svojega naroda, toda ni je več dovršil, smrt mu je iztrgala pero iz neumorno delavne njegove roke. Bart, s pesniškim imenom Čišinski, je bil prvi umetni pesnik, buditelj narodne zavesti, kličeč na delo: „Naše Serbstvo z procha stawa!“ Še tretji pisatelj jim je lani umrl, bil je to Handrij Dučman-Wólčinski.

Znak vsega javnega življenja, v kolikor se zrcali v Lužici, je nenavadno poudarjanje osebnosti. Vsak jubilej ali slavnost se opiše podrobno, pove se še ponekod, koliko je bilo „kwasnych hosćow“, kdo in kaj je govoril i. t. d. Tako se pripoveduje o župniku Libšu, da je praznoval svojo 25 letnico mašništva s tremi pojedinami; k prvi je povabil oficijelne goste, k drugi sorodnike in prijatelje, k tretji pa — literate. Navedeni so vsi pozdravi, nekateri celo v akrostihih. Drugemu jubilarantu in narodnemu mecenu Jakubu Herrmannu pa je posvečena skoro cela novembra št. številka. Seve je obhajal trojni jubilej, in takih prilik ni mnogo. Tudi

ko se je ženil dr. A. Muka, obsega podrobni popis teh slavnosti pol številke. Seve je dr. Muka duševni vodja Lužičanov, ki je bil od 1882.—1891. l. obenem urednik in založnik *Lužice* ter je žrtvoval mnogo časa in denarja, dolgo časa je bil še celo upravnik, dokler ga ni razbremenil Jakob Herrmann.

Leposlovni del lanske *Lužice* je obsegal poleg pesmi, večidel Čišinskega, prestavo Sienkiewiczzeve povesti „Za kruhom“ in daljšo izvirno povest „Wostań w kraju!“ (ostani doma), ki se še letos nadaljuje. Preprosto nam popisuje ljubezen nekoliko predobrega Jana do lepe Hilže, povsod s plemenito narodno tendenco. Razen teh so drobne črtice, potopis, pravljica „Tri přeča“ (tri želje), ki se nanaša na našega Zlatoroga, razlaga neke narodne pesmi, bajka o ptičji svatbi 25. prosinca i. t. d.

Nas pa zanima najbolj listek, kjer je skrbno zapisan vsak važnejši dogodek na kulturnem in političnem polju. Nekak narodni praznik je skhadzowanka (shod), kjer se zberejo vsa srbska dijaška društva, med temi najiminitnejše praška Serbowka, vsako leto v drugem kraju, da položijo pred narodom račun o narodnem delu tekom leta, kako so se vadili v materinščini, čitali domače in češke časopise in se navduševali za srbski narod. Na shodu se seve vršijo domoljubni govori, gledališke predstave, koncert in ples, prava ljudska veselica. Od vseh strani in od vseh slovanskih prijateljev (med temi sta v prvi vrsti: Čeh A. Černý in tudi nam znani Rus Korš) prihajajo tedaj brzozjavni pozdravi. Med drobnimi vestmi se poroča, kdo je obiskal Lužičane, lani n. pr. češki poslanec in bivši minister Pacák in petrograjski profesor Al. Dementjevič Romanov, ki se posebno bavi z ustrojem ljudskih visokih šol, kakor se nahajajo posebno na Danskem in Švedskem. Zanimiva pa je pri tej priliki drobno tiskana opomba *Lužice*, češ, da take ljudske visoke šole pogosto razširjajo - brezverstvo in s tem slabe moralo, zato je njih dobiček najbrž majhen, škoda pa velika. Ta opombica nam kaže dovolj jasno mišljenje in delovanje srbskih rodoljubov. — V malenkostnih razmerah je utemeljeno, da se v leposlovnem listu nahajajo notice, da je kandidat napravil s pohvalo izpit in čaka sedaj službe, ali da je posestnik dobil na razstavi drugo nagrado za kobilu domačega plemena. — Najdemo tudi marsikatero politično drobtino, tako n. pr. boj za srbskega župnika in boje za napis v narodnem jeziku. Na neki novi šoli je moral poleg srbskega napisati tudi nemški, in *Lužica* tu vzklika: Vsak umazan Žid sme na svoje poslopje napraviti napis v svojem jeziku, — ale Serb nihdy nic! *Lužica* poziva tudi k udeležbi pri volitvah. Gornjelužičani imajo dva poslanca v saksonskem zboru. Pozornost je vzbudil lani članek, ki izpodbujata na narodnogospodarsko delo in opozarja na uspehe Čehov. V tem oziru se ne opazijo niti začetki, in edino njih podjetje dozdej je Serbski dom v Budišinu, ki jim povzroča v gmotnem oziru mnogo skrbi.

Dr. A. Dolar.

